

สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของที่ว่าการอำเภอไทรโยค โดยมีแม่น้ำแควน้อยกั้นกลาง อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองท้องถิ่นของ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

จากกรุงเทพฯ มาถึงตัวอำเภอไทรโยคเป็นระยะทางประมาณ 126 กิโลเมตร การเดินทาง สามารถใช้ได้ 2 เส้นทาง เส้นทางแรก คือ ทางรถยนต์เดินทางมาตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 323 (สายกาญจนบุรี-ทองผาภูมิ) ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2-3 ชั่วโมง อีกเส้นทางหนึ่งคือทางรถไฟสาย ชนบุรี-น้ำตก ซึ่งสร้างขึ้นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เทียบเข้าออกเวลา 8.00 น. ถึงสถานีวังโพ เวลาประมาณ 12.05-12.15 น. เทียบย้ายออกเวลา 13.30 น. ถึงสถานีวังโพ เวลาประมาณ 18.15 น. โดยประมาณ สำหรับสถานีวังโพที่ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลของตำบลลุ่มสุ่ม

เขตสุขาภิบาล เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอไทรโยค และสถานีราชการที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นสถานีตำรวจ ที่ทำการไปรษณีย์ โรงพยาบาล ฯลฯ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของตลาดซึ่งเป็นแหล่งซื้อ ขายสินค้า สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ อีกทั้งยังเป็นที่ขนถ่ายสินค้าและวัตถุดิบที่ออกมาจากไร่ของเกษตรกร เพื่อที่จะลำเลียงส่งต่อไปยังเมืองกาญจน์ กรุงเทพฯ หรือที่อื่น ๆ และในทางกลับกัน ใช้เป็นที่ขนถ่ายสินค้าที่มาจากเมืองกาญจน์เพื่อบรรทุกต่อไปยังตำบลและหมู่บ้านอื่น ๆ ช้างเคียง

จากเขตสุขาภิบาล เรื่อยมาตามถนนลาดยาง ถึงทางแยกระหว่างทางไปถ้ำกระแซ (สะพานมรณะ) ซึ่งตรงไป ให้เลี้ยวขวาเพื่อที่จะเข้าสู่หมู่บ้าน จากทางแยกดังกล่าวจะเป็นถนนราดยางจนถึงสะพานคอนกรีต ที่ข้ามลำน้ำแควน้อย สลับกับถนนลูกรังเป็นช่วงๆ เมื่อถึงทางแยกเข้าสู่หมู่บ้าน ถนนจะแบ่งออกเป็น 2 สาย สายหนึ่งราดยาง เป็นเส้นทางไปสู่หมู่บ้าน อีกสายหนึ่งเป็นถนนลูกรังเป็นแนวยาว เป็นเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านเช่นเดียวกันและถนนเส้นนี้เป็นที่ตั้งของที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ที่เข้าไปตามซอยเล็กๆ หน้าศาลาประชาคม นอกจากจะเป็นที่ตั้งที่ทำ

การผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังเป็นที่ตั้งของวัดและโรงเรียน ตลอดจนเป็นเส้นทางที่จะเข้าไปสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ข้างเคียง

การไปมาหาสู่กันระหว่างชาวบ้านภายในหมู่บ้านเดียวกัน บางครั้งก็มีความจำเป็นต้องใช้รถจักรยาน หรือ รถจักรยานยนต์ ในกรณีที่ไม่มีรถยนต์ เนื่องจากหมู่บ้านค่อนข้างจะมีลักษณะยาวขนานไปกับลำน้ำหรือถนน นอกจากนี้ถ้าอาศัยเดินเท้ายังต้องเผชิญกับฝุ่นสีแดง เมื่อเวลามีรถยนต์หรือรถบรรทุกวิ่งผ่านไปผ่านมา

ถ้าชาวบ้านมีฐานะจำเป็นต้องมาที่เขตสุขภาพ ก็จะมีรถสองแถวใหญ่วิ่งบริการ ซึ่งเริ่มเปิดบริการหลังจากที่มีการสร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างอำเภอกับหมู่บ้านอื่น แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีรถจักรยานยนต์ไว้เป็นสมบัติของครอบครัว เพื่อใช้เดินทางภายในหมู่บ้านระหว่างหมู่บ้านข้างเคียง หรือระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ

การตั้งถิ่นฐาน

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ดังนั้น ลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่นี้จึงกระจายอยู่ตามที่ดินทำกินของตน ไม่กระจุกตัวเหมือนดังเช่น หมู่บ้านเกษตรกรรมทั่ว ๆ ไป ในภาคกลางหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุมชนหมู่บ้านตั้งอยู่ริมฝั่งของแม่น้ำแควน้อย พื้นที่บางส่วนจึงเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 2,850 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร 1,680 ไร่ พื้นที่ป่าสงวนประมาณ 1,000 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัยและสาธารณสถานอื่นๆ

เนื่องจากทั่วทั้งหมู่บ้านทำการเกษตร ดังนั้นเมื่อชาวบ้านยังไม่เริ่มลงมือทำไร่ พื้นที่ที่มองไปไกลจนสุดลูกหูลูกตาจึงเป็นทุ่งราบโล่ง ท่ามกลางเปลวแดดอันร้อนระอุ ต้นไม้ใหญ่ริมทางที่พอจะเป็นร่มเงาให้พักอาศัยหลบแดดหายากเต็มที สภาพถนนลูกรังที่ทอดตัวเข้าสู่หมู่บ้านเมื่อมีรถยนต์วิ่งผ่าน ทำให้ฝุ่นคลุ้งไปทั่วทั้งบริเวณ ก่อนจะถึงปากทางเข้าหมู่บ้าน มีบ้านที่สร้างขึ้นใหม่จากชาวบ้านที่ขายที่ดินปลูกอยู่รวมกันเป็นกลุ่มประมาณเกือบ 20 หลังคาเรือน รวมทั้งอู่ซ่อมรถจักรยานยนต์เปิดใหม่ ร้านค้าขายของชำ ร้านกับข้าว ร้านอาหารอีสาน ซึ่งตั้งเรียงรายอยู่ ถัดจากปากทางเข้าหมู่บ้านถึงถนน 2 สาย ก่อนจะแยกเข้าหมู่บ้าน ผู้ที่ผ่านไปผ่านมา

จะเห็นป้ายโฆษณา สถานที่พักอาศัย รีสอร์ท บังกาโล บ้ายบอกระยะทาง บ้ายบอสถานที่ตั้ง โรงเรียน วัด สถานที่ราชการต่าง ๆ ที่อยู่ลึกเข้าไป ปักอยู่เป็นกระจุก และเมื่อถึงทางแยก เข้าหมู่บ้านเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดประจำหมู่บ้าน ถัดไปเป็นร้านค้าของกลุ่มออมทรัพย์ฯ ศูนย์ สาธิตการตลาดระดับอำเภอและศาลาประชาคมซึ่งใช้เป็นที่พักชุมชนชาวบ้าน และใช้เป็นสถานที่ต้อนรับคณะบุคคลภายนอกไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ หรือประชาชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศที่เข้ามาเยี่ยมชมกิจการกลุ่มออมทรัพย์ฯ และกิจการหมู่บ้าน ทั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัล กลุ่มออมทรัพย์ฯ เพื่อการผลิต เคยชนะเลิศ ระดับ จังหวัด และได้รับรางวัลชมเชยหมู่บ้านพัฒนา ระดับจังหวัดในปีเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้เอง สถานที่หลงเหลืออยู่ จากผลพวงการพัฒนาตามแบบของรัฐ ซึ่งยังพอมองเห็นเป็นระยะ ๆ ก็คือ รั้วไม้ไผ่หน้าบ้านที่ใช้สำหรับกั้นอาณาเขตระหว่างถนนสาธารณะ กับบ้านเรือน ถัดจากวัดไปประมาณ 400 เมตร เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีเนื้อที่ถึง 11 ไร่ กับอีก 3 งาน นอกจากนี้ก็กล่าวมาแล้วยังมีสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านซึ่งได้แก่สระน้ำอีก 2 แห่ง โดยหมู่บ้านได้รับงบประมาณจากทางราชการ แต่ถึงแม้หมู่บ้านจะมีแหล่งน้ำทางธรรมชาติ และแหล่งน้ำจากงบประมาณหมู่บ้านก็ยังประสบกับปัญหาภาวะการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ทำการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าเจ้าหน้าที่ทางราชการก็ไม่ได้นิ่งนอนใจ ทั้งเจ้าหน้าที่เกษตรและพัฒนากร ต่างก็เข้ามาช่วยกันส่งเสริมทางเลือกในการหารายได้ให้กับเกษตรกร โดยแนะนำให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชชนิดอื่นที่ไม่ต้องอาศัยน้ำมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียังมีเพียงเกษตรกรบางส่วนที่ให้ความสนใจ เพราะส่วนใหญ่ก็ยังคงปลูกพืชล้มลุก ดังเช่นที่เคยปลูกกันมาทุก ๆ ปี

สถานการณ์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องประสบประมาณ พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ก็คือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร ปัญหาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำซึ่งตรงกันข้ามกับราคาปัจจัยการผลิต เช่น บัญ ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ ที่นับวันจะยิ่งมีราคาสูงขึ้น จนมีผลทำให้ชาวบ้านต้องประสบกับภาวะหนี้สิน และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจขายที่ดินทำกินในเวลาต่อมา

โครงสร้างประชากร

หมู่บ้านนี้เป็นชุมชนค่อนข้างใหญ่ เนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนถึง 126 ครัวเรือน จำนวนประชากรเป็นชาย 306 คน เป็นหญิง 318 คน เฉลี่ยครอบครัวหนึ่งจะมีสมาชิกประมาณ 3-5 คนขึ้นไป ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน นั่นคือ ตั้งแต่ช่วงอายุ 18-50 ปี

ตารางแสดงช่วงอายุของประชากรสามารถแยกได้ดังนี้

อายุ	จำนวน
น้อยกว่า 4 ปี	38 คน
5 ปี - 7 ปี	19 คน
8 ปี - 14 ปี	85 คน
15 ปี - 18 ปี	60 คน
19 ปี - 50 ปี	310 คน
มากกว่า 50 ปีขึ้นไป	112 คน
รวมประชากรทั้งหมด	624 คน

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลประจำตำบล

ลักษณะครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

ถ้าจะนับช่วงอายุของประชากรในหมู่บ้าน ตั้งแต่เริ่มมีการอพยพเข้ามาจนถึงปัจจุบัน นับได้ 4 รุ่น คือ รุ่นทวด รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกในปัจจุบัน

ลักษณะครอบครัวของเกษตรกรส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉลี่ยประมาณ 3-5 คนขึ้นไป ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก ในบางครอบครัวเมื่อรุ่นลูกแต่งงาน ก็จะรับเขยหรือสะใภ้เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย โดยเฉพาะลูกเขย แต่ก็มิบาง

ครอบครัวที่ลูกสาวแยกเรือนออกไปอยู่กับสามี ในกรณีที่สามีค่อนข้างจะมีฐานะหรือเป็นคนนอกหมู่บ้าน ส่วนลูกชายนั้น เมื่อแต่งงานแล้ว ส่วนใหญ่ต้องย้ายไปอยู่กับญาติฝ่ายภรรยา

นอกจากนี้ ยังมีบางครอบครัวที่เมื่อลูกๆแยกครอบครัวและแยกเรือนออกมาอยู่เฉพาะครอบครัวของตน จึงพบว่า บางครอบครัวเหลือเพียง ตา ยาย 2 คน หรือตายายกับหลาน ๆ เนื่องจากลูก ๆ ต้องออกไปทำงานที่อื่นและนำหลานมาให้เลี้ยง แต่ถ้าลูก ๆ จะแยกครอบครัวออกไปอยู่ตามลำพังต่างหาก จะปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกันกับบ้านพ่อแม่ และพี่น้อง หรืออยู่ไม่ห่างจากบ้านเดิมของตนเท่าไรนัก โดยส่วนมากแล้วชาวบ้านจะแต่งงานกันระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้าน ดังนั้นถึงแม้รูปแบบภายนอกจะเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ความผูกพันและความใกล้ชิดกับครอบครัวเดิมยังคงอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะนอกจากชาวบ้านจะเกี่ยวข้งกันทางสายโลหิตแล้ว ยังเกี่ยวข้งกันโดยการแต่งงาน จึงพบว่าครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องใกล้ชิดกันจะมีการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน ทั้งแรงงานในภาคเกษตร และเวลายามงานบุญที่สำคัญ ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ ฯลฯ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังกล่าว ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะงานพิธีกรรมเท่านั้น ยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องอื่น ๆ เช่น เมื่อสมาชิกมีปัญหาขัดแย้งกันภายในครอบครัวหรือกับบุคคลภายนอกก็จะมี การปรึกษาหารือให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน บางครั้งก็มีการฝากดูแลเด็ก ๆ ในกรณีที่พ่อแม่ต้องออกไปทำธุระนอกบ้าน ตลอดจนมีการหยิบยืมสิ่งของเครื่องใช้ในการเกษตรและเครื่องมือเครื่องใช้ไม่สอยทั่ว ๆ ไป รวมไปถึงการหยิบยืมเงินทอง ยามเดือดร้อน

อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนประกอบอาชีพทำไร่ประมาณร้อยละ 80^{*} รับจ้างทั้งในภาคเกษตรกรรม และภายนอกภาคเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 16 และค้าขายอีกประมาณร้อยละ 4

*หมายเหตุ ที่มา : ศูนย์ข้อมูลประจำตำบล

- อาชีพทำไร่

พืชที่ปลูกจะมีทั้งพืชเศรษฐกิจและไม่ใช้พืชเศรษฐกิจ พืชไร่นำไปที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฝ้าย ถั่วเหลือง พริก มะเขือ ฯลฯ โดยปลูกหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล

นอกจากปลูกพืชล้มลุกแล้วบางครั้งก็เลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วยเช่น โค สุกร เป็ด ไก่ โดยโคและสุกร จะเลี้ยงไว้ขาย ส่วนเป็ด ไก่ ห่านจะมีทั้งที่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและเลี้ยงไว้เพื่อขายเมื่อถึงคราวเทศกาลตรุษจีน และเมื่อมีประเพณีงานบุญต่าง ๆ

- อาชีพรับจ้าง

แยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ รับจ้างในภาคเกษตรกรรม และรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม

ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินในหมู่บ้าน ส่วนมากจะประกอบอาชีพรับจ้างเป็นแรงงานนอกภาคเกษตร แต่ก็มีชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินบางรายรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ในขณะเดียวกันเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินบางรายก็ออกหารับจ้างเมื่อหมดฤดูทำการเกษตรหรือก่อนเริ่มการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ซึ่งมีทั้งรับจ้างในหมู่บ้าน หมู่บ้านข้างเคียง บางรายก็ออกไปรับจ้างถึงต่างจังหวัด หรือแม้กระทั่งในกรุงเทพฯ

ในปัจจุบัน ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำไร่ กำลังประสบกับภาวะการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากถ้าเปรียบเทียบดูแล้ว แรงงานในภาคเกษตรกำลังลดลงเรื่อยๆ ขณะที่แรงงานนอกภาคเกษตร มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เกษตรกรต่างพากันและทิ้งการทำไร่และเข้าสู่ตลาดแรงงานที่รองรับโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรีสอร์ท สนามกอล์ฟ ทั้งนี้เพราะนายจ้างหรือเจ้าของกิจการเหล่านี้ สามารถตอบแทนค่าแรงในอัตราที่สูงกว่านายจ้างที่เป็นเกษตรกร

- อาชีพค้าขาย

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย โดยเปิดร้านเป็นหลักแหล่งมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 5 โดยส่วนมากจะได้แก่ร้านขายของชำทั่วไป ร้านขายอาหาร นอกจากนี้ก็ยังมีกิจการ โรงอิฐอีก 2 โรง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงภาวะการซื้อขายที่ดินในอำเภอกำลังถึงจุดสูงสุด

สถานการณ์การศึกษาและสาธารณสุข

ในส่วนของการศึกษานั้นในชุมชนมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งตั้งขึ้นพ.ศ.2509 เปิดการศึกษาภาคบังคับตั้งแต่ ป.1-ป.4 จนกระทั่งโรงเรียนถูกโอนมาให้สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เมื่อพ.ศ.2520 จึงทำการขยายการสอนถึงประถมศึกษาปีที่ 7

เนื่องจากส่วนใหญ่ พ่อแม่ ประกอบอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรมและรับจ้าง จึงไม่สนับสนุนให้ลูกศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีความคาดหวังว่า ถ้าส่งเสียให้ได้ศึกษาต่อในระดับสูงแล้วลูก ๆ จะต้องมีโอกาสเข้าสู่ตลาดแรงงานที่ไม่ใช่ภาคเกษตร ดังนั้น เมื่อประสบกับกรณีตัวอย่างหลายๆครอบครัวที่ชวนชวายหาเงินส่งเสียให้ลูกได้ศึกษาต่อสูงๆ แต่ปรากฏว่าไม่มีงานทำ นอกจากนี้ชาวบ้านหลายคนยังต้องการให้ลูกประกอบอาชีพเกษตรต่อจากตน บางคน ให้เหตุผลว่าครอบครัวประสบกับปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจ จึงไม่สามารถส่งเสริมให้ลูก ๆ ได้มีโอกาสศึกษาต่อ จากปัจจัยต่างๆเหล่านี้ จึงพบว่า เมื่อเด็กจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว มีเด็กอีกหลายคนที่ไม่ได้มีโอกาสได้ศึกษาต่อ

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มในปัจจุบันยังพบว่าเด็กวัยรุ่นในช่วงอายุ 15-22 ปี ส่วนมากต่างช่วยเหลือตนเองให้มีโอกาสได้ศึกษาต่อ โดยออกมาทำงานรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ และสมัครเข้าเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน หรือศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อสอบเทียบวุฒิทางการศึกษาในระดับมัธยม ซึ่งไม่ว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปอีก หรือเพื่อไปสมัครเข้าทำงานก็แล้วแต่ เพียงแต่ขอให้ตนเองมีโอกาสได้สอบเทียบวุฒิมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไว้เป็นพื้นฐานการศึกษาเท่านั้น ต่อจากนั้นจะใช้วุฒิไปสมัครสอบเพื่อศึกษาต่อ หรือใช้วุฒิสมัครเข้าทำงานในตำแหน่งเสมียนตามโรงงานต่างๆ ก็สุดแล้วแต่โอกาสในภายภาคหน้า จากตัวอย่างเท่าที่ปรากฏ มีเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านที่เรียนต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียนแล้วมีโอกาสสอบแข่งขันเข้าเป็นนักเรียนพลตำรวจที่นครปฐมได้ และสามารถสอบเข้าเรียนต่อในระดับปวช. ปวส. ที่วิทยาลัยเกษตรกรรมในจังหวัดกาญจนบุรี ส่วนผู้หญิงก็สามารถสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอนุปริญา ในสถาบันราชภัฏ หรือวิทยาลัยครูของจังหวัดได้ ส่วนพวกที่ต้องการทำงานก็อาจจะสมัครเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสาร์นัดช่าง บางครั้งอาจารย์ที่สอน ยังสามารถฝากให้เข้าทำงานตามโรงงาน ในตำแหน่งเสมียนหรือพนักงานถ่ายเอกสาร พนักงานคุมสต็อกสินค้า นอกจากนี้บางคนก็เข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ก็สามารถให้วุฒิเทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ 3

สมัครงานในตำแหน่งขายสินค้าหน้าร้าน หรือเสียมียนประจำร้านค้า เมื่อมีตัวอย่างให้เห็น เด็กวัยรุ่นอีกหลายคนจึงต้องการจะมีโอกาสที่ดีเหล่านี้บ้าง ดังนั้นเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่ที่จบประถม 6 แต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในชั้นมัธยมในช่วงที่ผ่านมา ครั้นมาถึงช่วงปัจจุบันจึงพยายามส่งเสียตนเองให้มีโอกาสได้เข้าศึกษาต่อในระบบการศึกษาออกโรงเรียนที่มีหน่วยการสอนแยกย่อยมาจากตัวจังหวัดและมีศูนย์อยู่ที่อำเภอไทรโยค

ในขณะที่เดียวกัน ยังมีเด็กบางคนที่มีโอกาสได้ศึกษาต่อถึงระดับมัธยมต้นที่โรงเรียนในวังโพ นั่นคือโรงเรียนไทรโยคพัฒนิกาญจน์ (ซึ่งปัจจุบันกำลังต่อเติมอาคารเรียนเพื่อขยายระดับการศึกษาไปถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) ซึ่งมักจะเป็นเด็กที่มีโอกาสในทางเศรษฐกิจ หรือโอกาสทางปัญญาเอื้ออำนวย เพราะทางโรงเรียนไทรโยคพัฒนิกาญจน์ มีทุนการศึกษาต่อมอบให้กับนักเรียนที่เรียนดี แต่ขาดทุนทรัพย์ ส่วนพวกที่ได้ศึกษาต่ออีกพวกหนึ่งมักจะได้แก่ลูกชาวไร่ที่พ่อและแม่ขายที่ดินทำกินจนหมด และมองเห็นความสำคัญของการศึกษาขึ้นมาภายหลังจากไม่มีที่ดินทำกินแล้ว โดยตั้งใจว่าจะพยายามส่งเสียให้ลูกของตนได้ศึกษาเท่าที่ระดับสติปัญญาและสถานภาพทางเศรษฐกิจจะเอื้ออำนวย

ในด้านการสาธารณสุข เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย สถานพยาบาลที่ชาวบ้านใช้บริการมานานนับปี ก็คือหน่วยอนามัยของ ทชด. ซึ่งจะมีหมอลับเปลี่ยนมาให้บริการประชาชนส่วนมากถ้าชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยธรรมดา เช่น เป็นไข้หวัด โรคท้องเสีย โรคกระเพาะ ฯลฯ และโรคที่มีอาการไม่หนักหนา ก็จะไปใช้บริการ ขอยา ขอรับการฉีดยา ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายน้อยมาก

นอกจากนี้ ยังมีโรงพยาบาลประจำอำเภอ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาล นอกจากจะไกลแล้วยังเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก แต่ในระยะหลัง ๆ ชาวบ้านไม่ค่อยพอใจกับการบริการของทางโรงพยาบาล ตั้งแต่แพทย์ผู้ทำการรักษา ลงมาถึงระดับเจ้าหน้าที่รักษาความสะอาด ซึ่งไม่ค่อยมีมารยาทกับชาวบ้านที่มาใช้บริการ อีกทั้งชาวบ้านหลายคนยังพบว่า ทางโรงพยาบาลให้ยาอ่อนบ้าง ให้ยาไม่ถูกต้องกับโรคบ้าง เมื่อไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ มักจะไม่ค่อยหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย (มีชาวบ้านบ่นกันมาหลายราย) ดังนั้นในช่วงหลัง ชาวบ้านรายได้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะเข้าไปรักษาตัวตามคลินิกเอกชนในตัวจังหวัดหรือไปรักษาที่โรงพยาบาลราชบุรีและโรงพยาบาลรัฐในจังหวัดกาญจนบุรี และราชบุรี โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายในการเดิน

ทางและค่ารักษาพยาบาลเพิ่มขึ้น

ถึงแม้ในปัจจุบัน ชาวบ้านจะมีสถานบริการทางด้านสุขภาพอนามัยแผนปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ชาวบ้านรายใดที่มีลูกเล็กเด็กแดง ที่สมัยก่อนเรียกว่าเป็นโรคซาง โรคคลื่นเป็นผ้าขาว ดูดนมและกินอาหารไม่ได้ ก็จะมีคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านที่สามารถกวาดยาให้กับเด็กเล็ก ๆ ส่วนที่ร้านค้าสหกรณ์กลุ่มออมทรัพย์ฯ จะมีทั้งยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณและยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบันที่ทางแพทย์ของโรงพยาบาลประจำอำเภอมาวางจำหน่ายไว้ในราคาถูก เพื่อว่าถ้าชาวบ้านเจ็บป่วยด้วยอาการธรรมดา ๆ เช่น ปวดหัว ตัวร้อน เป็นหวัด ไอ หรือท้องเสียที่ไม่ร้ายแรงจะได้ไม่ต้องเดินทางเข้าไปถึงโรงพยาบาลซึ่งอยู่ไกลจากหมู่บ้านประมาณ 2-3 กิโลเมตร

ศาสนา รูปแบบ ความเชื่อ และประเพณีต่างๆ ภายในชุมชน

ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่นี่มักจะอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้น ถึงแม้จะเป็นคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่ที่นี่จะมี 2 เชื้อสายใหญ่ๆ คือ เชื้อสายไทย และเชื้อสายจีน ในหมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งในวัดประกอบไปด้วย ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ 1 หลัง ตั้งเด่นเป็นสง่า ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อถึงหน้างานบุญ บนศาลาจะมีพระพุทธรูปประดิษฐาน พร้อมแท่นบูชา ข้างๆ ศาลาการเปรียญจะเป็นโรงครัว และห้องเก็บสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นสมบัติของวัด ภายในวัดร่มครึ้มไปด้วยต้นไม้ ตามต้นไม้ใหญ่บางต้นจะมีป้ายพุทธสุภาษิตติดไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ ถัดจากศาลาอีกฝากหนึ่งจะเป็นเขาน้อย ซึ่งบนยอดเขาน้อยจะเป็นโบสถ์หลังเล็กๆ เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ซึ่งนานๆ จะมีคนขึ้นไปกราบไหว้ ทางขึ้นก่อนจะถึงที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท จะมีเชิงหินลักษณะเหมือนหิ้งยื่นออกมาเป็นที่ตั้งศาลที่ประทับของเจ้าพ่อเขาน้อย ลักษณะเป็นศาลไม้ กว้างประมาณ 5 ฟุต ตรงหน้าจั่วของศาลจะมีวงมาลัยพลาสติก ซึ่งเต็มไปด้วยขี้ผึ้งและใยแมงมุมแขวนอยู่ บริเวณหน้าศาลก็จะมีพื้นไม้ซึ่งอยู่ต่ำลงมาจากตัวศาลไว้สำหรับเป็นที่นั่งในการกราบไหว้บูชาเจ้าพ่อเขาน้อย ชาวบ้านบางรายเล่าให้ฟังว่า วันดีคืนดีสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขา จะแสดงอภินิหารปรากฏให้เห็นเป็นแสงสว่างเรือง ๆ กระจายอยู่รอบโบสถ์เล็ก ๆ ที่เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง

ลงมาถึงเชิงเขารอบ ๆ จะเป็นทีเก็บศพหรือที่เรียกว่าป่าช้า จะมีโกดังเก็บศพตั้งเรียงรายอยู่ นอกจากนั้นก็เป็นเจดีย์บรรจุกระดูกของผู้ตาย ถัดจากเขาน้อย ก็จะเป็นกุฏิไม้ 3 หลัง ที่ยังมีสภาพพออาศัยอยู่ได้ ข้างหน้ากุฏิ 1 ใน 3 หลังนี้ จะเป็นหอรบขังเก่า ชำรุด แต่ยังคงเค้าเดิมว่าเป็นหอรบขัง ถัดจากหอรบขัง จะเป็นกุฏิไม้เก่าคร่ำคร่า ฝาทำด้วยฟาก ไม่มีพระภิกษุหรือสามเณรพักอาศัย สำหรับวัดนี้ยังขาดสิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือโบสถ์และเมรุเผาศพ

ปัจจุบันภายในวัด ประกอบด้วยพระสงฆ์ 3 รูป สามเณรอีก 1 รูป แต่มีพระสงฆ์ที่จำพรรษาประจำ เพียง 1 รูป คือเจ้าอาวาส ดังนั้นในช่วงที่ผ่าน ๆ มา เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาจึงมีชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญน้อยมาก เช่น ในวันขึ้นปีใหม่ หรือสงกรานต์ เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดใกล้เคียง ในช่วงปัจจุบันวัดประจำหมู่บ้านจึงไม่ใช่ศาสนสถานที่ชาวบ้านจะมาประกอบพิธีการทำบุญร่วมกันเหมือนดังแต่ก่อน สภาพภายในวัดเงียบเชียบ เวลาที่ชาวบ้านจัดงานบุญ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน จะไปนิมนต์พระจากวัดอื่นมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนงานบวชก็จัดพิธีบวชที่บ้าน โดยนิมนต์เจ้าอาวาสจากวัดประจำหมู่บ้านเป็นอุปัชฌาย์ แต่เมื่อถึงเวลาจำพรรษา พระภิกษุใหม่กลับไปจำพรรษาอยู่ที่วัดวังโพธิ์บาง วัดไทรโยคมณีภาวนาบ้าง หรือบางรูปไปจำพรรษาถึงวัดในจังหวัดราชบุรี

ในส่วนของความเชื่อ ชาวบ้านในหมู่บ้านมีระบบความเชื่อที่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งนี้เป็นเพราะส่วนมากชาวบ้านจะอพยพมาจากตามที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านแถบนี้ให้ความเชื่อถือเมื่อย้ายมาอยู่ที่นี้ก็คือ "การทรงเจ้าเข้าทรง" ซึ่งเจ้าที่มาประทับทรงในร่างของชาวบ้านนั้น จะมีด้วยกันหลายเจ้า ชาวบ้านบางรายเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อเขาน้อย ที่ประทับอยู่บนเขาน้อย ซึ่งผู้วิจัยเคยเห็นการมาประทับทรงของเจ้าพ่อเขาน้อยด้วยตาของตนเอง กล่าวคือ ในช่วงที่หมู่บ้านจะมีงานทอดกฐิน เหตุการณ์เกิดขึ้นในวันที่ชาวบ้านมาช่วยกันจัดเตรียมงาน เป็นเวลาโพล้เพล้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะรวมตัวกันอยู่ที่ลานวัด และบนศาลาการเปรียญ ปรากฏว่าร่างทรงของเจ้าพ่อเขาน้อย ซึ่งเป็นหญิงชราอายุประมาณ 62 ปี เกิดปวดศีรษะอย่างแรง และเกิดอาการหนาวสั่น ซึ่งร่างทรงเองก็พอจะทราบว่าเจ้าพ่อจะเสด็จมาประทับทรง ร่างทรงจึงวิ่งมาจุดมือคนขายของประจำร้านค้าของกลุ่มให้ตามไปเป็นเพื่อนขึ้นไปที่ศาลาที่ประทับของเจ้าพ่อ เมื่อไปถึงร่างทรงเกิดอาการสั่น ตบพื้นกระดานเสียงดัง และทำการจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปองค์เล็ก ซึ่งประดิษฐานอยู่บนแท่นหน้าศาล ปรากฏว่าไม่มีเทียน ร่างทรงจึงบอกให้คนขายของที่

ร้านสหกรณ์ลงมาหยิบเทียนขึ้นไปให้ เมื่อผู้วิจัยขึ้นไปจึงพบว่าเจ้าพ่อเสด็จเข้าประทับทรงแล้ว คำพูดของร่างทรงเปลี่ยนไปเป็นเสียงคนแก่แหลมเล็ก ถึงแม้ว่าเสียงจะคล้ายกับเสียงเดิมของร่างทรง แต่จะพูดเร็วและเร็ว ในขณะที่พูด ร่างทรงซึ่งนั่งขัดสมาธิจะสั่นหัวเข้าทั้ง 2 ข้างไปด้วย น้ำเสียงร่างทรงบ่งบอกถึงความโกรธจัด และบอกเล่าถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องเสด็จมาประทับทรงว่าเป็นเพราะชาวบ้านในหมู่บ้านจะทำอะไรไม่บอกกล่าวท่าน ทุกคนเดินขึ้นไปสักการะรอยพระพุทธรูปจำลองกันได้ แต่ไม่มีใครแวะมาทำความเคารพ หรือกราบไหว้ท่านแม้แต่คนเดียว ประกอบกับสัมผัสลูกไม้ที่อยู่ในงานมากมาย ไม่มีใครนึกถึงจัดแบ่งปันมาถวาย ขณะที่ท่านโมโหพูดไปก็จุดบุหรี่สูบไปครึ่งละ 2 มวน 3 มวน (ซึ่งก่อนหน้านี้สามีของร่างทรงเดินตามขึ้นมาดู และร่างทรงก็ร้องขอบุหรี่ ฝ่ายสามีก็ยื่นบุหรี่ส่งให้ทั้งสอง) สักพักร่างทรงร้องขอน้ำชา สามีของร่างทรงจึงเดินลงไปนำกาต้มน้ำขึ้นมา แต่ยังไม่ได้อีก เนื่องจากแก้วที่วางอยู่ที่ศาลสภปรการร่างทรงจึงล้างแก้ว เมื่อเทน้ำออกมาปรากฏว่าเป็นน้ำเปล่า ร่างทรงจึงร้องขอเปลี่ยนเป็นน้ำชา สามีของร่างทรงจึงบอกไม่มี ในตอนแรกผู้วิจัยคิดว่าร่างทรงจะดื่มเอง ปรากฏว่าร่างทรงนำไปวางไว้หน้าหิ้งบูชา เหมือนเป็นการ"ถวาย" ในตอนนี้เสียงของร่างทรงค่อยๆ ผ่อนเสียงให้เป็นปกติ ไม่เอะอะเอ็ดตะโรเหมือนก่อนหน้านี้ อีกทั้งยังทำไม้ทำมือในลักษณะหมุนข้อมือพลิกไปพลิกมา บางครั้งร่างทรงก็นั่งมองหน้าคนโน้น คนนี้ โดยที่ไม่พูดอะไร แต่ก็ยังสั่นขาและสูบบุหรี่ตลอดเวลา จนกระทั่งท่านเอ่ยปากว่าครั้งนี้จะยกโทษให้ เพื่อเป็นการไถ่โทษให้ลูก (ใครก็ได้ 1 ใน 3 คน ที่นั่งอยู่ต่อหน้าขณะนี้) มาทำความสะอาดศาล บัดควาดชี้ผู้่นำพวงมาลัยที่ดูสวยและใหม่กว่านี้มาถวาย พร้อมทั้งให้หาสุรา 1 แบน และผลไม้ 3 อย่างมาถวาย จะเป็นผลไม้อะไรก็ได้ แต่มีข้อแม้คือให้นำมาถวายทั้งลูก ห้ามมีการปอก หั่น หรือผ่าให้แยกออกจากกัน เพราะท่านเตือนว่าถ้าทำผลไม้ให้แยกออกจากกันจะเป็นกลางบ่งบอกถึงความแตกแยกของคณะกรรมการหมู่บ้าน สิ่งต่าง ๆ ที่ท่านสั่งในวันนี้ให้รับมานำในวันรุ่งขึ้น และหลังจากนั้นท่านก็พูดด้วยเสียงคนแก่แต่เร็วและเร็วต่อไปอีกนาน ซึ่งจับใจความได้อย่างเดิม บรรยากาศในขณะนั้นมีดลลงทุกขณะ มีหน้าซ้ำยุ่งก็มาก ทางผู้วิจัยจึงกราบลาเจ้าพ่อลงมาก่อน เพราะเกรงว่าถ้านั่งอยู่ต่อไปจนมืดค่ำกว่านี้คงจะก้าวพลาด กลิ้งตกลงมาจากเขาน้อยเป็นแน่ เนื่องจากทางที่แยกไปศาลเจ้าพ่อนั้นเป็นโหดหิน ไม่มีบันไดขึ้นลง เจ้าพ่อก็ไม่ได้ทำอะไร ปรากฏว่าเมื่อผู้วิจัยเข้ามานั่งอยู่ในศาลา ร่างทรงซึ่งขณะนั้นเจ้าพ่อเสด็จออกไปแล้ว ก็เข้ามาถามผู้วิจัย

ว่า "กลัวมีย" "เจ้าพ่อสิ่งอะไรบ้าง" ลักษณะท่าทีของร่างทรงขณะที่เจ้าพ่อประทับอยู่เป็นอย่างไร ผู้วิจัยก็ตอบไปตามตรงว่าไม่กลัว ส่วนมากจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่องว่าเจ้าพ่อตรัสว่าอย่างไร เพราะน้ำเสียงของท่านเร็วและเร็วมาก จากนั้นผู้วิจัยก็ชวนร่างทรงรับประทานอาหาร แต่ร่างทรงกลับบอกว่า กินอะไรไม่ลง รู้สึกโล่ง ๆ เบา ๆ

ส่วนเจ้ารายอื่น ซึ่งมีอีกหลายเจ้าทั้งผู้หญิงผู้ชาย ต่างก็มีร่างทรงของแต่ละองค์ ชาวบ้านบางรายที่ต้องการสอบเข้าเรียนต่อ หรือตรวจดูโชคชะตาเกี่ยวกับเรื่องเงินเรื่องทองว่าจะไปกู่หนี้ยืมสินได้หรือไม่ จะมาให้เจ้าเข้าทรง ชาวบ้านบางรายบนโดยการถวายเงินบ้าง โดยนำสิ่งของมาถวายบ้าง โดยเฉพาะในช่วงที่หมู่บ้านมีการซื้อขายที่ดิน ชาวบ้านบางรายที่ต้องการขายที่ดินของตน ถึงกับนำใบเอกสารที่ดินไปให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ช่วยเจิม บางรายบนว่าถ้าขายที่ดินได้จะมีหนังกลางแปลง หรือมีลิเกถวายในเดือนสี่ (ช่วงตั้งแต่เดือนมีนาคมเป็นต้นไปจนถึงช่วงพฤษภาคม) ในช่วงนี้จะมีการประกอบพิธีไหว้ "เจ้าพ่อ" "เจ้าแม่" ลูกศิษย์ลูกหาที่บนอะไรไว้ ถ้าสำเร็จสมดังปรารถนาก็จะทำการแก้บนในช่วงนี้ บ้านไหนที่เป็นร่างทรงก็จะจัดเตรียมพิธีไหว้ โดยต้องเชิญเจ้าองค์อื่น ๆ มาร่วมในพิธีด้วย "เจ้า" ซึ่งมาในรูปของร่างทรงจะแต่งตัวมาร่วมงานด้วยสีสันที่ฉูดฉาด ร่างทรงที่เป็นหญิงจะแต่งชุดไทย ใส่เสื้อแขนกระบอกนุ่งผ้าถุงสีสด ห่มสไบเฉียง แต่เป็นที่น่าสังเกตที่ว่าเจ้าที่เป็นผู้ชาย เสด็จประทับร่างทรงที่เป็นหญิง และแต่งตัวเป็นผู้หญิง และเท่าที่พบมาในหมู่บ้านก็ยังไม่มีเจ้าแม่องค์ใดเสด็จประทับร่างทรงที่เป็นชาย

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในพิธีชุมนุมเจ้าพ่อเจ้าแม่มา 2 งาน พบว่าตลอดพิธี เจ้าแต่ละองค์จะต้องแสดงความเก่งกาจในด้านอยู่ยงคงกระพัน หนังเหนียว พันแทงไม่เข้า งานหนึ่งที่พบ เจ้าแต่ละองค์จะใช้ลูกตุ้มหนามที่ทำจากไม้มาฟาดไปฟาดมาบนหลังของตนเอง ก่อนที่จะฟาด จะต้องมีการรำรำ เจ้าที่มาร่วมพิธีต้องทำในลักษณะเดียวกันนี้ทุกคน คือ ใช้ลูกตุ้มฟาดหลังตัวเองไปมา ส่วนอีกงานหนึ่ง เจ้าแต่ละองค์จะผลัดกันอมรูปที่จุดในลักษณะไฟลูก โชนทั้งกำ แต่ไม่ใช่อมรูปแบบนักมายากลที่เมื่อนำออกจากปากแล้วรูปนั้นยังติดไฟอยู่ แต่การอมรูปของเจ้านั้น เมื่อดึงออกมาจากปาก รูปจะต้องดับสนิท

นอกจากนี้ บ้านของร่างทรงแต่ละบ้านที่จัดงานชุมนุมรวมเจ้า ยังบ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจให้ชาวบ้านได้รับรู้ เป็นอย่างดี ร่างทรงใดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีหนังมีลิเกถวาย

ทั่วบริเวณบ้านจะกระหึ่มไปด้วยเครื่องเสียง และสว่างไปด้วยเครื่องไฟ ส่วนบ้านใดที่ร่างทรงมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก ก็จะจัดแบบเรียบ ๆ ง่าย ๆ

ส่วนงานประเพณีนั้น ในสมัยก่อนเวลามีสงกรานต์ ลอยกระทง จะเป็นงานที่สนุกสนาน ครึกครื้นมาก ในงานลอยกระทง บางปีในวัดจัดงานรื่นเริง มีหนัง มีลิเก ชาวบ้านมาเที่ยวงานกันมาก เนื่องจากยังไม่ค่อยมีวัด เวลาถึงงานที่วัด ชาวบ้านจะหอบลูกจูงหลานทั้ง เด็กเล็กคนแก่ เดินคุยกันไปเป็นกลุ่ม ๆ อยู่จนกระทั่งงานเลิก เดินกลับบ้านพร้อมกัน คุยกันจ้อกแจ้กจอบแจว เสียงให้ลั่นทางเกวียน บางคืนถึงงานที่วัดวังโพ ชาวบ้านจะมานั่งรอเรือข้ามฟากรับส่งคน เมื่องานเลิกบางคนว่ายน้ำกลับบ้าน บางคืนคิดว่าเรือจะรับส่งคนข้ามฟากหมดก็เกือบ 7 โมงเช้า ชาวบ้านที่นั่งรอเรือหลับแล้วหลับอีก

ในปัจจุบัน วัดที่จัดงานมีมาก บางครั้งจัดพร้อมกันถึง 3 วัด ชาวบ้านต่างแยกย้ายกันไปเที่ยวตามวัดต่าง ๆ และไม่ได้เดินคุยกันไปแบบในอดีตต่างคนต่างไป เนื่องจากแต่ละบ้านมีรถจักรยานยนต์ ตัวอย่างประเพณีการลอยกระทง ว่ายน้ำในหมู่บ้านส่วนใหญ่มักจะพากันซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ไปเที่ยวถึงเมืองกาญจน์ เพราะผู้คนมากกว่า งานจัดใหญ่โตกว่า ส่วนชาวบ้านในวัยกลางคนจนถึงผู้ใหญ่พากันดูโทรทัศน์อยู่กับบ้าน ผิดกับสมัยก่อนซึ่งไม่มีสิ่งบันเทิงที่บริการถึงบ้านแบบโทรทัศน์ เวลาถึงงานที่ใด และไม่ว่าจะรุ่นไหนต่างก็ชักชวนกันออกไปเที่ยวงาน จนในบ้านแทบไม่มีคนอยู่

ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต

ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชน ก่อนปี พ.ศ. 2504

ถ้านับย้อนหลังไปในสมัยอยุธยา ตำบลนี้เคยเป็น 1 ใน 7 เมืองหน้าด่าน ริมแม่น้ำแควน้อย ด้านตะวันตกระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งเป็นคู่สงครามกันมายาวนาน โดยมีด่านป้องกันเป็นเส้นทางเดินทัพ และเนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ใน 7 เมือง ซึ่งประกอบด้วย เมืองไทรโยค เมืองท่าขนุน เมืองท่าตะกั่ว เมืองลุ่มลุ่ม เมืองสิงห์ เมืองทองผาภูมิ และเมืองท่ากระดาน ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญที่เข้ามาอาศัยพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ชาวมอญจึงเรียกเมืองรวมมัญทั้ง 7 นี้ว่า "เจ็ดเมืองฮะเปาะ" โดยมีพระยามอญปกครองขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัย

รัตน โกสินทร์

จวบจนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อทหารญี่ปุ่นเกณฑ์เชลยศึกสัมพันธมิตรมาสร้างทางรถไฟไปยังประเทศพม่า ในครั้งนั้นมีชาวบ้านจากเมืองกาญจน์ ราชบุรี นครปฐม และจังหวัดใกล้เคียงจำนวนหนึ่งที่อพยพตามทหารญี่ปุ่นขึ้นมา เมื่อทหารญี่ปุ่นแพ้อทหารออกไป ชาวบ้านบางส่วนจึงได้จับจองที่ดินไว้ทำมาหากิน

ลักษณะการอพยพเข้ามาจับจองที่ดินทำกินในระยะเริ่มแรก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากข้อมูล ทำให้พอจะมองเห็นภาพว่า ชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาในระยะเวลานี้ไล่เลี่ยกัน. ได้แยกออกเป็น 3 สาย นั่นคือ ชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกที่ดินทำกินแถวชายน้ำริมทางรถไฟสายมรณะ และถ้ากระแซ สายที่ 2 อพยพเข้าไปยังบริเวณที่เรียกว่าถ้ำชะนีในปัจจุบัน ซึ่งอดีตเคยเป็นที่ตั้งค่ายเชลยศึกของทหารญี่ปุ่น และสายที่ 3 อพยพข้ามแม่น้ำเข้าไปจับจองที่ดินบริเวณที่เป็นหมู่บ้านในปัจจุบัน และกระจายตัวออกไปยังบริเวณใกล้เคียงเมื่อเวลาผ่านไป

ในอดีต บริเวณที่ตั้งชุมชนแห่งนี้จะเคยเป็นแหล่งชุมชนชาวมอญมาก่อน หรือไม่ก็ไม่ปรากฏ แต่มีชาวบ้านบางราย ได้มาซื้อที่ดินทำกินต่อจากคนมอญที่มาอาศัยอยู่ก่อนหน้านี้ จากการสืบสาวประวัติของชุมชนจากผู้อาวุโสหลายท่านในหมู่บ้าน พบว่าชาวบ้านที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานรุ่นแรกๆ นั้น บ้างก็อพยพขึ้นมาพร้อมญี่ปุ่น บ้างก็อพยพขึ้นมาภายหลังจากที่ญี่ปุ่นถอนทหารออกไปแล้ว นั่นคือ เมื่อทางการทำการรื้อสะพานที่ญี่ปุ่นสร้างไว้ ทางการรถไฟจึงต้องส่งพนักงานมาสร้างสะพานกึ่งถาวรขึ้นแทน โดยส่วนมากจะเป็นลูกจ้างชั่วคราวของการรถไฟ และลูกจ้างบางส่วนเหล่านี้เองที่พากันจับจองที่ดิน โดยเฉพาะที่ดินบริเวณริมทางรถไฟ และบริเวณที่เรียกว่าถ้ำชะนีในปัจจุบัน และในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง ก็มีชาวบ้านบางส่วนในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงต่างพากันอพยพขึ้นมาเรื่อย ๆ โดยอาศัยเส้นทางรถไฟ เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้มีอายุสืบเนื่องมาไม่ต่ำกว่า 40 ปี สภาพชุมชนเมื่อครั้งอดีตในบริเวณที่เคยเต็มไปด้วยดงเต็ง ดงรัง ดงไผ่ และไม่มีค่านานาชนิดอีกทั้งยังมีสัตว์ป่าชุกชุม ชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาเพื่อหาที่ดินทำกินใหม่ ต่างพากันมาจับจองที่ดินกันคนละจำนวนมาก

เหตุปัจจัยผลักดันที่ทำให้ชาวบ้านอพยพกันขึ้นมาในช่วงนี้ ได้แก่

1. ปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ที่ดินที่เคยทำกินแต่ดั้งเดิมที่เมืองกาญจน์ นครปฐม หรือราชบุรี ถูกรุกรานจากภัยธรรมชาติ จนทำให้ต้องตัดสินใจละทิ้งถิ่นเดิม เพื่อมาบุกเบิกที่ทำกินใหม่
2. ปัญหาที่ดินทำกินเดิมไม่เพียงพอ เนื่องจากการจัดสรรแบ่งที่ดินของรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ถูกแบ่งซอยออกเป็นที่ดินผืนเล็ก ไม่พอทำกินเลี้ยงครอบครัวใหม่
3. ปัญหาการขัดแย้งกับเจ้าของที่ดินเดิม ทั้งกับเพื่อนบ้านด้วยตนเองและขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐ เช่น ทหาร
4. ปัญหาที่ดินเดิมถูกเวนคืนเพื่อไปสร้างเขื่อน
5. ปัญหาการถูกโกงที่ดิน ทั้งจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน

ลักษณะการถือครองที่ดิน และลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ในระยะเริ่มแรก ช่วงก่อนพ.ศ.2500 ลักษณะการถือครองที่ดิน เป็นการเข้ามาจับจองโดยมีการซื้อขายเขตที่ดินของใครอยู่ตรงบริเวณใด แล้วจึงทำสัญญาหลักฐานโดยการถากต้นไม้หรือทาสีเพื่อเป็นที่รู้จักกัน ในหมู่บ้าน ต่อจากนั้นจะเป็นการเอาแรงกันในหมู่เพื่อนบ้านที่อพยพขึ้นมา ในช่วงนั้นจะมีการถางป่า เพื่อปรับพื้นที่ป่าให้กลายเป็นพื้นที่ทางการเกษตร

เมื่อชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาในรุ่นแรก มาจับจองพื้นที่ทำกินเอาไว้บ้างแล้วนั้น ก็พากันชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงขึ้นมาเที่ยว เมื่อถูกอัยการสมัยใหม่ใครสักคนก็จะได้ยกที่ดินที่เคยจับจองไว้ให้กัน เพื่อหาคนมาอยู่เป็นเพื่อน พื้นที่ ๆ ชาวบ้านเข้าไปจับจองในช่วงระยะแรก ๆ คือที่ดินบริเวณชายน้ำ ดังนั้นลักษณะการตั้งถิ่นฐานในช่วงต้น ๆ จึงกระจัดกระจายอยู่ตามชายน้ำ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ 3 ประการ คือ ประการแรก อาศัยประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค ประการที่สอง คือ ใช้ประโยชน์ในทางการเกษตร ประการที่สาม คือ เพื่อสะดวกต่อการเดินทาง อีกทั้งยังเป็นเส้นทางขนส่งผลผลิต เพื่อนำไปขายยังวัง โพนและจังหวัดใกล้เคียง

เวลาผ่านไปที่ดินบริเวณชายน้ำก็ยังคงเป็นที่ต้องการของชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาใหม่ ประมาณปี พ.ศ.2496 เป็นต้นมา เริ่มมีการซื้อขายที่ดินบริเวณชายน้ำ โดยผู้ที่อพยพขึ้นมาภายหลังขอซื้อต่อจากผู้ที่มาจับจองที่ดินไว้ตั้งแต่แรก โดยเจ้าของเดิมจะแบ่งขายในลักษณะ

ยกแปลง ตั้งแต่เริ่มมาที่ดินบริเวณชายน้ำจึงมีชาวบ้านอพยพเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้น

วิธีการผลิตและรายได้

ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อพยพขึ้นมาจับจองที่ดิน จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากที่ดินทำกินยังมีมาก เมื่อที่ยังใหม่ ภู่ายังไม่ค่อยแรง ชาวบ้านบางรายจึงปลูกข้าวไร่ (ข้าวหยอด) ไว้เพื่อบริโภคเอง ครั้นเมื่อที่เก่า ภู่ายังแข็งแรงขึ้นจึงเปลี่ยนมาทำไร่ ปลูกพืชล้มลุกปีต่อปี

ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านบางรายเมื่อบุกเบิกถางป่าแล้ว ก็ลงมือทำไร่ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ในขณะนั้น ได้แก่ พืชล้มลุก เช่น ละหุ่ง ถั่วลิสง ถั่วเหลือง พริก เผือก และข้าวโพด เป็นต้น เทคนิคในการผลิตในสมัยนั้นยังไม่สลับซับซ้อนเหมือนสมัยนี้ เพียงแต่คอยดูแลตายหญ้าและวัชพืชเท่านั้น

เมื่อครั้งที่ชาวบ้านขึ้นมาบุกเบิกที่ใหม่ ๆ ฝนตกชุกเกือบทุกเดือน อุดมสมบูรณ์มาก ยังไม่มีเทคนิคการผลิตสมัยใหม่แพร่หลายเข้ามา มีการเอาแรงกันในหมู่บ้านที่อพยพขึ้นมาไม่กี่หลังคาเรือน มีการใช้จอบใช้เสียมขุดดิน ถึงแม้ชาวบ้านรายหนึ่งๆ จะจับจองที่ดินไว้มากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป แต่ชาวบ้านก็สามารถทำได้ เนื่องจากไม่ต้องเสียเวลากับการตายหญ้า นอกจากนี้บางรายที่จับจองที่ดินไว้มาก ๆ อาจจะปล่อยให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่อย่างนั้น

สำหรับผลผลิตที่ได้ ชาวไร่มีทางเลือกอยู่ 2 ทาง คือ วิธีแรกนำไปขายเองที่เมืองกาญจน์หรือนครปฐม โดยที่ชาวบ้านจะต้องหาผลผลิตลงท่า เพื่อนำไปลงเรือ แล้วนำไปขึ้นวันใส่แข่ง ใช้สาลี่ลากไปซึ่งที่รถไฟในสถานีวังโพ เพื่อบรรทุกต่อไปยัง ตลาดกลางรับซื้อผลผลิตที่อยู่ในจังหวัดนครปฐมหรือภายในตัวเมือง อีกทางเลือกหนึ่งคือบรรทุกไปขายให้กับเจ้าแก้ว ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าผู้รับซื้อผลผลิตที่รับซื้อพืชผลจากชาวไร่ที่อยู่ในตลาดวังโพ ซึ่งมีอยู่ 2 เจ้า

ทางเลือกของชาวไร่ที่จะหาทางออกเพื่อให้ตนได้รับผลตอบแทนที่คิดว่าคุ้มค่านั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของชาวไร่เอง นั่นคือ "ทุน" ถ้าชาวไร่รายใดที่มีทุน ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเครื่องอุปโภคและบริโภคจากเจ้าแก้ว จะสามารถนำผลผลิตของตนไปขายเองที่ตลาดกลาง ทั้งนี้เนื่องจากจะได้ราคาสูงกว่าที่จะนำไปขายให้เจ้าแก้วประจำ แต่ถ้าชาวไร้นำไปขายเองจะต้องลงทุนเพิ่มในด้านค่าขนส่งและค่าบรรทุก นับตั้งแต่ค่าบรรทุกขึ้นรถไฟ ค่ายก ค่าชั่ง ค่าจ้างรถยนต์เข้าตัวเมือง ส่วนชาวไร่ที่มีทุนน้อยจำเป็นต้องพึ่งพาเจ้าแก้วในด้านปัจจัยสี่ ชาวไร่จำเป็นต้องนำ

ผลผลิตไปขายให้กับพ่อค้าเท่านั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ค้ำึงถึงเรื่องการตอบแทนบุญคุณที่พ่อค้าลงทุนให้กับชาวไร่

ในเรื่องข่าวสารด้านราคานิพผล ชาวไร่บางรายจะทราบการขึ้นลงของราคานิพผลเป็นอย่างดีจากผู้ที่น่าผลผลิตไปขายเองที่เมืองกาญจน์หรือนครปฐม แต่ก็ไม่สามารถต่อรองราคาได้ ถ้าเถ้าแก่ตีราคาให้เท่าไรต้องเป็นไปตามนั้นทั้งๆที่บางรายไม่พอใจ ส่วนบางรายไม่ทราบราคาขึ้นลงของผลผลิต จนกว่าเถ้าแก่จะนำผลผลิตไปขายที่นครปฐมก่อน แล้วจึงมาตีราคาให้ภายหลัง

นอกจากปัจจัยการผลิตซึ่งได้แก่ที่ดิน จะสามารถซื้อขายหรือจับจองได้ง่ายแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อีกอย่างหนึ่งในขณะนั้น ก็คือ ป่าไม้ ชาวไร่สามารถตัดไม้มาขายเป็นรายได้เสริมเมื่อเสร็จสิ้นจากฤดูเพาะปลูก

ดังนั้น ถ้าจะพิจารณาถึงรายจ่ายที่ชาวไร่จะต้องเสียไปในแต่ละปี ๆ เมื่อเทียบกับรายได้แล้ว ส่วนใหญ่รายจ่ายของชาวบ้านหมดไปกับสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นซึ่งได้แก่ปัจจัยสี่เท่านั้น อาหารการกินสามารถพึ่งพาได้ตามธรรมชาติ นอกจากนี้ลักษณะการทำไร่ในสมัยนั้น ก็คือ ชาวไร่สามารถชำระหนี้สินเถ้าแก่ได้หมดภายในปีหนึ่ง ๆ (ถ้าลงมือปลูกนิพผลลับเปลี่ยนหมุนเวียนแต่ละชนิดตลอดปี ชาวบ้านสามารถมีกินมีใช้ได้ตลอดปี) นอกจากนี้ยังมีเหลือเก็บสะสมไว้ใช้จ่ายยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือไปเที่ยวงานบุญปิดทองฝังลูกนิมิตยามเทศกาลปีใหม่ ตรุษจีน ได้อีกด้วย

ในกรณีที่ชาวบ้านเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย จะรักษาพยาบาลกันตามพื้นบ้าน ชาวบ้านรายใดที่พอจะมีความรู้ด้านแพทย์แผนโบราณ ก็ช่วยรักษาให้เพื่อนบ้านรายอื่น เพราะถึงแม้จะมีหน่วยอนามัยเข้ามาตั้ง แต่ก็มีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอกับจำนวนชาวบ้านที่ไปรอรับบริการ ในช่วงนี้ชาวบ้านได้อาศัยแพทย์ประจำศูนย์ ตชด. ที่มีส่วนช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องการรักษาพยาบาล ถ้ารายใดมีอาการสาหัส ชาวบ้านจำเป็นต้องพากันไปรักษาถึงเมืองกาญจน์ แต่เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้ชาวบ้านบางรายเสียชีวิตก่อนที่จะถึงโรงพยาบาล เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่ปล่อยให้เงินทองขาดบ้านจำเป็นต้องเก็บออมเงินไว้ใช้จ่ายเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย

การติดต่อสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจระหว่างชาวไร่กับพ่อค้าท้องถิ่นในวังโพ

ชุมชนแห่งนี้มีพ่อค้าเกิดขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านอพยพกันขึ้นมา เพียงชั่วระยะเวลาไม่กี่ปี ดังนั้นก่อนหน้านั้นชาวบ้านที่อพยพกันขึ้นมาเรื่อยๆก่อนที่จะมีพ่อค้าในท้องถิ่น ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องนำผลผลิตที่ได้ใส่รถไฟไปขายเองที่เมืองกาญจนบุรีหรือ นครปฐม

ที่มาของพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตในท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมาของพ่อค้าในท้องถิ่นนั้น เริ่มตั้งแต่ในสมัยรุ่นพ่อ รุ่นแม่ เคยค้าขายอยู่ที่ตลาดลูกแก (นครปฐม) ต่อมาตลาดถูกไฟไหม้จึงไปหาหมอดู หมอดูแนะนำว่าให้ขึ้นมาทำกินทางทิศเหนือแล้วจะร่ำรวย จึงอพยพครอบครัวมาตั้งหลักฐานใหม่ที่ ไทรโยค ช่วงแรกมาขอเช่าบ้านพักที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เสื้อผ้า ผ่าถุง มุ้ง ม่าน ฯลฯ โดยมีแม่เป็นคนเย็บ แต่ผู้เป็นพ่อคิดว่าอาชีพเย็บเสื้อผ้าคงไม่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจึงเปลี่ยนอาชีพ โดยเริ่มต้นจากนำข้าวสารมาขาย ปรากฏว่ามีชาวบ้านมาเป็นลูกค้ากันมากขึ้น ต่อมาชาวไร่จึงเริ่มนำข้าวโพด นำถั่วลิสงมาขายให้ ตั้งแต่นั้นจึงรับซื้อผลผลิตจากชาวไร่ ควบคู่ไปกับค้าขายอยู่ในร้านโดยดำเนินกิจการต่อจากแม่ ประกอบกับตามธรรมเนียมเงินแล้ว ลูกสาวจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ในด้านการศึกษา ดังนั้นจึงต้องรับช่วงอาชีพการรับซื้อผลผลิตต่อจากผู้เป็นมารดา (ถ้าแก่ผู้รับซื้อผลผลิตในตลาดวังโพ, สัมภาษณ์ : 26 มีนาคม 2535)

ทางด้านชาวบ้านเมื่อในชุมชนมีพ่อค้ารับซื้อผลผลิตอยู่ในตัวอำเภอ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนำผลผลิตไปขายให้กับพ่อค้า โดยให้เหตุผลว่า ถ้านำไปขายเองที่นครปฐมจะไม่คุ้มกันกับค่าขนส่งที่ต้องเสียเพิ่มขึ้น

ในสมัยนั้นมีพ่อค้าประจำอยู่ 2-3 เจ้า ที่รับซื้อผลผลิตจากชาวไร่ แต่ในที่สุดก็เลิกกิจการย้ายไปอยู่ที่อื่น เหลืออยู่เพียงเจ้าเดียวที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างค่อนข้างใกล้ชิดและคุ้นเคยจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีการไปมาหาสู่และผูกพันกันด้วยหนี้สินตลอดมา การเลือกขายผลผลิตให้พ่อค้านั้น ชาวไร่จะพิจารณาถึงความสนิทชิดชอบกัน มีการอกลุมอ่วยต่อรองกันได้ ถ้าชาวไร่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยสี่จากพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตของตน ในลักษณะที่ว่า ชาวบ้านนำของมาไว้กินไว้ใช้ก่อน เมื่อได้ผลผลิตจึงจะนำไปขายให้พ่อค้า โดยพ่อค้าจะเป็นผู้

ตีราคาผลผลิตให้ ชาวไร่จะนำผลผลิตไปใช้คืนพ่อค้า จนกว่าจะครบตามจำนวนทุนที่ขอยืมมา โดยต่างฝ่ายต่างทำบัญชีของตนไว้ แต่ถ้าพอจะมีผลผลิตเหลือ ชาวบ้านจะแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่จำเป็นกลับมาไว้กินไว้ใช้ ลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายประสานไปด้วยกันได้ดีบนพื้นฐานการพึ่งพากันด้านเศรษฐกิจ. ชาวไร่ นำผลผลิตไปขายให้พ่อค้าจะเป็นไปในลักษณะ "ชาใครชามัน" ถ้าชาวไร่ขายผลผลิตให้พ่อค้าเจ้าไหนก็ต้องขายให้เจ้านั้นตลอด ทั้งสองฝ่ายต่างมองถึงความเชื่อสัจต่อกันว่าเป็นสิ่งสำคัญ ถ้ามองในสายตาของชาวไร่ในขณะนั้น การเปลี่ยนพ่อค้าถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี สำหรับทางด้านพ่อค้าเองก็ได้อาศัยชาวไร่ที่ให้เครดิต 7-10 วัน โดยการนำผลผลิตไปขายก่อน ทั้งนี้เพราะพ่อค้าในท้องถิ่น (วังโพ) ก็ต้องอาศัยเจ้าแก้วใหญ่ที่ตลาดกลางตีราคาผลผลิตอีกทอดหนึ่งเช่นเดียวกัน

การเข้ามาของเจ้าหน้าที่รัฐและการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างเกษตรกรกับ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ

ในช่วงนี้เกษตรกรจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลไกของรัฐหรือหน่วยงานราชการโดยตรง เมื่อครั้งที่ทางการออกประกาศให้ราษฎรที่มาจับจองหรือบุกเบิกที่ดินทำกิน ตั้งแต่ 2481 ขึ้นไป มาจัดทำเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ส.ค.1 ในขณะนั้นชาวบ้านเองมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการมีเอกสารสิทธิ์ มีบางส่วนที่ยอมไปทำโดยไม่ทราบถึงจุดประสงค์ของทางการ อีกทั้งทางการเองก็ไม่มีแรงจูงใจมาสื่อสารต่อชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริง อีกประการหนึ่งเป็นเพราะความห่างเหินกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านที่ไม่ได้มีการติดต่อส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเกิดจากอุปสรรคทางด้านคมนาคม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดมีปัญหากับการลักลอบซื้อขายที่ดินในเขตป่าสงวนตามมาในภายหลัง

ช่วงปี พ.ศ.2504-2510

สภาพชุมชนและวิถีชีวิต

สภาพการณ์ที่ดำเนินไปในช่วงนี้ ก็คือ เมื่อชาวบ้านอพยพขึ้นมาเรื่อย ๆ บางรายเมื่อมาอยู่แล้วไม่เป็นที่พอใจก็กลับ บางรายมาหาซื้อที่ดินทั้งไร่ ส่วนตนเองไป ๆ มา ๆ เพราะยังเสียดายที่ทำกินเดิม เห็นว่ายังพอทำได้ ก็กลับไปทำกินอยู่ที่เดิมจนกระทั่งเมื่อแน่ใจว่าไม่

สามารถใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของท้องที่ผืนดินเดิมได้เต็มที่ และที่ทำกินแหล่งใหม่ที่ ไทรโยคน่าจะเป็นแหล่งทำกินที่ดีกว่า จึงอพยพขึ้นมาอยู่อย่างถาวร ดังนั้นในช่วงนี้เองที่ชาวบ้าน อพยพโยกย้ายสลับสับเปลี่ยนกันไป ๆ มา ๆ

ในช่วงนี้เองนอกจากชาวบ้านจะมีรายได้จากการเพาะปลูกพืชไร่ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักแล้ว ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติยังทำให้ชาวบ้านได้มีรายได้เสริมที่มาจาก การเก็บผลผลิตเล็กๆน้อยๆ จากพืชผลบางชนิดที่ปลูกเอาไว้บริโภคเองภายในครอบครัว เมื่อเหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปจำหน่ายโดยการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนกันเองภายในชุมชน พืชเหล่านี้ เช่น กล้าย มะม่วง มะพร้าว ขนุน มะกรูด มะละกอ ซึ่งเป็นการปลูกอยู่ในบริเวณเนื้อที่รอบ ๆ บ้านของตน นอกจากพืชผลจะเป็นตัวทำรายได้เสริมแล้วยังมีสัตว์เลี้ยงที่พอจะขายได้เมื่อถึงเทศกาลตรุษจีน เช่น หมู เป็ด ไก่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในปีหนึ่ง ๆ ชาวไร่สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอันมาก

เมื่อชุมชนหมู่บ้านเริ่มจะเป็นรูปเป็นร่าง สิ่งที่จะขาดไม่ได้ก็คือสถานศึกษา จากการศึกษาของเด็ก ๆ ในหมู่บ้านต้องข้ามไปเรียนถึงฝั่งวังโพ และยิ่งลำบากหนักขึ้นเมื่อถึงหน้าฝนน้ำท่วมเต็มฝั่ง ทำให้เด็กนักเรียนไม่สามารถไปเรียนหนังสือได้ เด็ก ๆ ต้องขาดเรียนในช่วงหนึ่ง เมื่อสภาพเป็นเช่นนี้ ชาวบ้านที่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาจำนวนหนึ่งจึงมีความคิดริเริ่มบริจาคที่ดินของตนเพื่อสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน

หลังจากที่ชุมชนมีโรงเรียนได้ไม่นาน เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวไร่ จนมีผลทำให้กระบวนการวิธีการผลิตของชาวไร่ค่อย ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงไป นั่นก็คือ เจ้าแก่นนอกหมู่บ้านนำรถไถเข้ามาในหมู่บ้านประมาณ พ.ศ. 2510 เมื่อมีรถไถเข้ามาที่ ๆ เคยจับจอบไว้แต่เดิมส่วนหนึ่งที่ยังรกร้างและไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในทางการเกษตร จึงถูกขยายออกไป และเมื่อพื้นที่ที่เป็นป่าค่อย ๆ หดไป หญ้าคาซึ่งเป็นวัชพืชชนิดหนึ่ง จึงรุกเข้ามาในพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร ลำพังการเอาแรงกันในหมู่ชาวบ้านไม่สามารถกำจัดวัชพืชชนิดนี้ให้หมดไปได้ทันทั่วถึง มีผลทำให้ชาวไร่ต้องหันมาจ้างรถไถกันเพิ่มขึ้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกระบวนการผลิตในหมู่บ้านเริ่มลดความสำคัญลง ค่าจ้างรถไถเมื่อแรกเริ่มที่เข้ามาถ้าที่ดินผืนใดเคยใช้ทำการเกษตรมาแล้วตกไร่ละประมาณ 70-75 บาท แต่ถ้าเป็นที่ใหม่ชาวบ้านก็ยังมีการเอาแรงฟันป่าเอาแรงซุด แต่ก็ยังมีบางรายที่จ้างรถไถเพื่อไถไร่ใหม่ ค่าจ้าง

ไร่ละประมาณ 100-170 บาท

ช่วงปี พ.ศ.2510-2520

ปี 2513 เมื่อชุมชนค่อนข้างจะเป็นปึกแผ่น สาธารณสถานที่ขาดไม่ได้อีกแห่งหนึ่ง สำหรับชุมชนหมู่บ้านในชนบท ก็คือวัด ความคิดริเริ่มในการสร้างวัดในช่วงนี้เกิดขึ้นจากชาวบ้าน ที่เห็นความสำคัญของการมีจุดศูนย์รวมทางจิตใจ และต้องการมีศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา เช่น งานบุญต่าง ๆ เพราะที่ผ่านมาเมื่อหมู่บ้านมีงานบุญ ชาวบ้านจำเป็นต้องไปนิมนต์ พระถึงในวังโพ ซึ่งมีข้อจำกัดทางด้านคมนาคม การสร้างวัดก็คล้ายกับการสร้างโรงเรียน ที่ สะท้อนให้เห็นถึงการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่เสียสละแรงกายแรงใจและทุนทรัพย์ นอกจากนี้ จะเป็นการร่วมแรงร่วมใจในหมู่ชาวบ้านแล้วยังได้รับการสนับสนุนด้านกำลังทรัพย์ในรูปผ้าป่า จากพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตที่อยู่ในตลาดวังโพอีกด้วย จึงปรากฏออกมาเป็นกุฏิไม้ 1 หลัง ตั้งเป็น สำนักสงฆ์ หลังจากนั้นชาวบ้านก็ช่วยกันหากฐินและผ้าป่ามาทอด เพื่อนำเงินเข้าวัด สามารถ สร้างศาลาการเปรียญได้อีก 1 หลัง และสร้างกุฏิไม้เพิ่มขึ้นอีก 2 หลัง จนกลายเป็นวัดใน เวลาต่อมา ทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางและจุดศูนย์รวมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะ เป็นพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และงานรื่นเริงตาม ประเพณีต่าง ๆ ตลอดมา

หลังจากที่ชุมชนมีวัดได้ 2 ปี หมู่บ้านได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการจากอำเภอ ประมาณปี พ.ศ. 2515 ในช่วงนี้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ชาวบ้านก็ยังมีปรากฏให้เห็น เมื่อครั้งที่หมู่บ้านประสบกับภาวะน้ำท่วม ชาวบ้านจะทำการช่วยเหลือตัวเองและครอบครัวก่อน แล้วจึงค่อยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

ภายหลังที่ชุมชนเป็นรูปเป็นร่างได้ไม่นาน โครงการต่างๆ จากภาครัฐก็ เริ่มแพร่ ขยายเข้ามาในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะ เป็นการสร้างทาง การขุดสระน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการ บริโภคและการเกษตร

ช่วงปี 2521-2530

การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของชาวบ้าน

เมื่อโครงการพัฒนาของรัฐแพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้าน ถนนหนทางที่เคยเป็นทางเกวียนกลายเป็นทางลูกรัง การขนส่งสะดวกรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่ดินเริ่มมีราคาและมีคนจากภายนอกเข้ามาหาซื้อ

จากในอดีตที่ชุมชนเคยพึ่งตนเองเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นวิธีและเทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน ซึ่งอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก กระบวนการในการผลิตแต่เดิมที่อาศัยแรงงานกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและกลุ่มเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ทางการผลิตเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การลงแรงกันถางป่าให้เตียนเพื่อปรับพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต และขนส่งผลผลิตข้ามแม่น้ำเพื่อไปขายต่อให้กับพ่อค้าในวังโพ

เมื่อสภาพชุมชนเดิมซึ่งเป็นป่าไม้กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรตลอดจนถนนหนทางและสาธารณสถานอื่นๆ ผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศย่อมตามมา นั่นคือความสมบูรณ์ชุ่มชื้นเริ่มหมดไป ฝนเริ่มทิ้งช่วง ไม่ตกต้องตามฤดูกาลเหมือนแต่ก่อน โดยเฉพาะภายหลังจากที่ชุมชนเริ่มมีพืชเศรษฐกิจแพร่หลายเข้ามา พื้นที่การเพาะปลูกถูกขยายออกไปรกรากกลายเป็นเครื่องทุ่นแรงที่มีความจำเป็นต่อชาวไร่ทั้งในด้านการขยายพื้นที่การเพาะปลูกและช่วยพลิกฟื้นหน้าดิน การเอาแรงกันภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านก็เปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงาน เทคนิควิธีการผลิตของชาวไร่ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่อฝนไม่ตกตามฤดูกาลชาวไร่จำเป็นต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมี ถึงแม้การใส่ปุ๋ยจะไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาฝนแล้ง แต่ชาวไร่ให้เหตุผลว่าต้องการเร่งผลผลิตให้ได้ทันขาย และจากเดิมที่ไม่เคยใช้ยาฆ่าแมลงเมื่อชาวไร่เริ่มปลูกฝ้าย ยาฆ่าแมลงกลายเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งมีผลทำให้การลงทุนต่อไร่ค่อนข้างสูงกว่าพืชไร่ชนิดอื่น เนื่องจากสิ้นเปลืองไปกับค่ายาฉีด นั่นเป็นเพราะฝ้ายมีหนอนชนิดหนึ่งคือหนอนสมออเมริกันที่เข้าไปหลบอยู่ในดอก สมออยากต่อการกำจัด ปริมาณยาที่ใช้จึงค่อนข้างมากกว่าพืชชนิดอื่น จำเป็นต้องใช้ยาฉีดในปริมาณที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และต้องฉีดอยู่เสมอ

จากสถานการณ์การผลิตที่ชาวบ้านต้องทำการผลิตเพื่อขาย หรือผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด พ่อค้าจึงมีบทบาทเป็นคนกลางระหว่างโรงงานที่รับซื้อผลผลิตกับชาวไร่ โรงงานจึงเปรียบเสมือนเป็นตัวควบคุมที่จะกำหนดผลผลิตของชาวไร่อีกต่อหนึ่ง จากคำ

บอกเล่าของชาวบ้านทำให้ทราบว่าพืชไร่ที่ชาวไร่จะเพาะปลูกขึ้นอยู่กับเงาแก่ อีกทั้งชาวไร่ยังไม่สามารถคัดเลือกพันธุ์พืชไว้ได้ เนื่องจากเงาแก่อ้างว่าจะกลายพันธุ์ ชาวไร่จึงอาศัยประสบการณ์โดยการทดลองปลูกหลาย ๆ ครั้ง จนเป็นที่แน่ใจว่าพืชชนิดนั้นๆ จะไม่กลายพันธุ์จึงสามารถคัดเลือกพันธุ์พืชไว้ได้บ้าง อีกหนทางหนึ่งก็คืออาศัยการบอกเล่าในหมู่ชาวไร่ด้วยกัน โดยแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชเพื่อทดลองปลูก

บทบาทของพ่อค้าในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่

แต่เดิมนั้นชาวไร่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยพ่อค้าในด้านปัจจัยสี่ แต่เมื่อชาวไร่ถูกดึงให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ การแข่งขันกันเองในขั้นตอนหรือกระบวนการการผลิตของชาวไร่จึงเริ่มเกิดขึ้นเมื่อการผลิตถูกแปรเปลี่ยนไปในเชิงการค้า ดังนั้นเมื่อเทคโนโลยีในการผลิตเริ่มแพร่หลายเข้ามาในชุมชน ประกอบกับสภาพแวดล้อมซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะผลจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในหมู่บ้าน ทำให้กระบวนการผลิตของชาวไร่ไม่สามารถพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักได้ดังแต่ก่อน ชาวไร่จำเป็นต้องหันมาพึ่งพาเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่เพิ่มขึ้น ในช่วงนี้เองพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้น คือ เป็นผู้ลงทุนในด้านปัจจัยการผลิตให้กับชาวไร่ ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์พืช บัญ ยาปราบศัตรูพืช และรถไถไถค้อยไถที่ให้กับลูกไร่

การชำระหนี้สินก็เป็นไปลักษณะ เดิมคือชาวไร่นำผลผลิตที่ได้ไปขายให้กับเงาแก่ อย่างไรก็ตาม ขณะที่ชาวไร่ต้องแบกรับภาระการลงทุนในการผลิตที่สูงขึ้นกว่าเดิม แต่ผลผลิตที่ได้กลับลดน้อยลง ชาวไร่บางรายไม่สามารถนำผลผลิตที่เพาะปลูกได้ใช้คืนพ่อค้าที่มาลงทุนให้ก่อนได้หมด ดังนั้นเมื่อชำระหนี้สินแล้ว นอกจากชาวบ้านจะไม่มีทุนเหลือพอที่จะนำมาลงทุนในปีถัดไปแล้ว ยังมีภาระหนี้สินที่ยึดอยู่กับพ่อค้าตลอดมา

ผลกระทบต่อชุมชนเมื่อมีโครงสร้างพื้นฐาน

ในช่วงทศวรรษนี้เองที่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์และวัฒนธรรมเมืองเริ่มแพร่กระจายเข้ามาในชุมชน ความเจริญต่างๆ เริ่มเข้ามา ชาวบ้านติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าหรือแม่ค้าจรจากภายนอกที่เข้ามารับซื้อพืชผล ระบบข่าวสารข้อมูลและการติดต่อ

คมนาคมส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักโกดังราคาพืชผลทางการเกษตรตามท้องตลาด มีผลทำให้ชาวบ้านบางรายสามารถหลีกเลี่ยงข้อจำกัดในเรื่องพ่อค้าที่รับซื้อพืชผลได้ เช่น บางรายที่ไม่ได้พึ่งพาพ่อค้าในด้านการลงทุน หรือสามารถชำระหนี้สินคืนพ่อค้าได้หมด จะสามารถขายผลผลิตชนิดอื่นให้กับพ่อค้าจรรยาที่เข้ามารับซื้อได้ เนื่องจากให้ราคาดีกว่า ขณะเดียวกันชาวบ้านบางรายที่มีภาวะหนี้สินผูกพันอยู่กับพ่อค้าก็ไม่มีทางเลือกอื่นถึงแม้จะรู้จักโกดังราคาตามท้องตลาด แต่จากการที่ชาวไร่ขายผลผลิตให้พ่อค้าประจำในท้องถิ่น ก็ยังมีข้อดีตรงที่ว่าถึงแม้ราคาผลผลิตจะขึ้นหรือลงอย่างไร ชาวไร่ยังมีความรู้สึกมั่นคงในด้านการตลาด เนื่องจากพ่อค้าลงทุนให้ก่อนจะถูกหรือแพงก็ต้องมารับซื้อจากชาวไร่ แต่ถ้าเป็นพ่อค้าแม่ค้าจรรยาภายนอก ถ้าราคาผลผลิตชนิดใดตกต่ำจะไม่รับซื้อพืชชนิดนั้น

ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่ได้สังเกตเห็นได้ชัดเมื่อมีโครงสร้างความจริงพื้นฐานกระจายเข้ามาในชุมชน ก็คือ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่แตกต่างไปจากช่วงเริ่มตั้งชุมชน กล่าวคือชาวบ้านจะอพยพออกมาสร้างบ้านเรือนอยู่ริมถนน นอกเหนือจากความต้องการสะดวกสบายในด้านการคมนาคมขนส่งแล้วยังต้องการใช้บริการทางด้านไฟฟ้าและน้ำประปาที่ค่อย ๆ ขยายเข้ามาในหมู่บ้านตามลำดับ

ภาวะการกักหนี้สิน

เมื่อความจริงต่าง ๆ เริ่มเข้ามา ความต้องการของชาวไร่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงปัจจัยสี่ เหมือนแต่ก่อน เพราะนอกจากการคมนาคมที่สะดวกจะนำมาซึ่งข่าวสารข้อมูลทางด้านการเกษตรแล้ว ข่าวสารด้านอื่นๆ ก็มีผลทำให้ชาวบ้านได้รับรู้และเลียนแบบการอุปโภคบริโภคจากสังคมภายนอกตามไปด้วย วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงตามลำดับ ดังนั้นนอกจากชาวบ้านต้องพึ่งพาเจ้าแก้วในเรื่องการลงทุนทางการเกษตรแล้วยังต้องหยิบยืมเงินหรือแสวงหาเงินกู้จากแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เพื่อนำมาสนองตอบความต้องการของตนเองและครอบครัว ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นและเพื่อให้เทียบหน้าเทียบตาบ้านใกล้เคียง

แหล่งเงินกู้ของชาวไร่

1. ญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดที่พอมิให้ยืมยืมในขณะนั้น สำหรับชาวไร่แล้ว ญาติพี่น้องเป็นแหล่งเงินกู้ที่ชาวบ้านคำนึงถึงเป็นอันดับแรก เนื่องจากบางครั้งอาจเสียดอกเบี้ยเพียงเล็กน้อยหรืออาจจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเลย นอกจากนี้ยังไม่มีข้อผูกมัดเรื่องระยะเวลาสามารถผ่อนผันได้ บางรายถ้าพึ่งพาญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้เคียงไม่ได้ก็ต้องกลับไปยืมยืมจากญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด

2. เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่มีฐานะดีกว่าในขณะนั้น แต่จากการที่ชาวไร่ส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในการทำการเกษตร ถ้าปีใดฝนแล้ง ชาวบ้านก็จะได้รับผลกระทบจากภัยแล้งโดยทั่วหน้ากัน ดังนั้นถ้าฝนทิ้งช่วง ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่ต่างก็ต้องประสบกับภาวะเดือดร้อนที่คล้ายคลึงกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็แสวงหาแหล่งเงินกู้ด้วยกันแทบทั้งสิ้น

3. พ่อค้าในวัง โปที่รับซื้อผลผลิตและออกเงินกู้ ดูเหมือนจะเป็นคู่ทุกข์คู่ยากกับชาวไร่ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีชาวบ้านอพยพกันขึ้นมา เพราะมีภาระหนี้สินผูกพันยึดเยื้อกันมาตั้งแต่ชาวไร่มีวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพียงอย่างเดียว พ่อค้าก็มีส่วนช่วยเหลือชาวไร่ในด้านเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในขณะนั้น โดยชาวไร่จะนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยน ชาวไร่ลงทุนทำการเกษตรในลักษณะ "ทำปีหลุดปี ก็ยังพอเหลือเก็บไว้จับจ่ายใช้สอยยามจำเป็น" การค้างการชำระหนี้สินจึงยังไม่ค่อยปรากฏให้เห็น ครั้นเมื่อพ่อค้าเพิ่มบทบาทขึ้นมา ในฐานะเป็นผู้ลงทุนให้ชาวไร่ในด้านเทคโนโลยีและปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ทางการเกษตร (เพียงเพื่อให้ได้ผลผลิตทันขาย) ชาวไร่จึงถูกดึงให้เข้ามาบริโภคสิ่งเหล่านี้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นนอกจากถ้าแก่จะลงทุนด้านการเกษตรให้แล้ว ถ้าชาวไร่ขาดเหลือด้านเงินทองก็สามารถนำมาใช้ก่อน โดยถ้าแก่ไม่ได้คิดดอกเบี้ยเป็นตัวเงิน แต่จะคิดบวกไปกับผลผลิตที่ชาวไร่นำไปขายให้ ในระยะหลังๆมีชาวไร่บางรายเปลี่ยนถ้าแก่ที่รับซื้อนิผลเนื่องจากถ้าแก่ไม่ให้ยืมข้าวสารและบางปีฝนตกแล้วยังไม่มาไถที่ให้ค้ำนิมของชาวไร่ที่แต่เดิมที่จะต้องขายผลผลิตให้กับถ้าแก่เจ้าใดเจ้าหนึ่งเริ่มเปลี่ยนไป ชาวไร่เริ่มคำนึงถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจเข้ามาแทนที่

4. ธกส. วิธีการกู้ก็โดยการให้ชาวไร่รวมกลุ่มโดยไม่จำกัดจำนวน ให้กลุ่มค้าประกันสมาชิกแต่ละคน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมกู้ ธกส. กันมากเพราะนอกจากจะไม่จำกัดวงเงินกู้แล้ว อัตราดอกเบี้ยยังถูกกว่ากู้กับเพื่อนบ้าน และส่วนใหญ่ชาวไร่จะกู่มาลงทุนด้านการเกษตร

5. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถกู้เงินได้โดยต้องสมัครเป็นสมาชิก ในขั้นแรกจะต้องฝากสัจจะเป็นรายเดือน สิ้นสุดแล้วแต่ฐานะของแต่ละคน แต่อย่างต่ำเดือนละ 10 บาท เมื่อกิจการดำเนินการไปได้ 2 ปี จึงเปิดให้สมาชิกมีสิทธิกู้ โดยพิจารณาความจำเป็นของแต่ละราย วงเงินที่ให้กู้ประมาณ 3,000 บาท ภายในระยะเวลา 3 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 2 การพิจารณาให้เงินกู้แก่สมาชิกจะมีคณะกรรมการกลุ่มฝ่ายพิจารณาเงินกู้เป็นผู้ตัดสินในกรณีที่มีสมาชิกขอกู้พร้อม ๆ กัน ในช่วงแรกทางกลุ่มฯ จะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะต้องการให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของกลุ่ม เข้ามาร่วมกับกลุ่ม โดยอยู่ภายใต้กฎระเบียบอันเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าแหล่งเงินกู้ไม่ว่าจะอยู่นอกระบบหรืออยู่ในระบบต่างก็มีความสำคัญต่อชาวไร่ เพียงแต่ในช่วงที่แหล่งเงินกู้ในระบบยังไม่มีบทบาทแพร่หลายเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีแหล่งเงินกู้ในระบบยามขาดส้น แต่เมื่อแหล่งเงินกู้ในระบบแพร่ขยายเข้ามา ชาวบ้านก็มีแหล่งเงินกู้เพิ่มขึ้น โดยที่ชาวบ้านก็ยังไม่ได้ละทิ้งแหล่งเงินกู้ที่มีมาแต่เดิมแล้วหันไปพึ่งพาแหล่งเงินกู้ในระบบเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชาวไร่บางรายก็ใช้วิธีการจัดสรรเงินหมุนเวียน โดยกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาชำระคืนแหล่งเงินกู้ในระบบ และยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาชำระคืนกับแหล่งเงินกู้ในระบบ เป็นหนทางหนึ่งที่ชาวไร่บางรายเลือกใช้ แต่ผลสุดท้ายชาวไร่ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากสถานะการเป็นหนี้สินได้

การอพยพแรงงาน

สภาพการณ์ภายในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่หมู่บ้านเริ่มประสบกับภาวะฝนแล้งตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ทรัพยากรป่าไม้ค่อย ๆ ร่อยหรอ เพราะประชากรในชุมชนมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้น อาชีพรับจ้างตัดไม้ ซึ่งเป็นอาชีพเสริมของชาวไร่ค่อย ๆ หดหายไป การทำมาหากินเริ่มฝืดเคือง รวมทั้งอาหารการกินที่เคยพึ่งพาจากธรรมชาติก็ต้องซื้อหา

มาบริโศก ชาวไร่เริ่มประสบกับภาวะหนี้สิน เนื่องจากการผลิตไม่ได้ผลเต็มที่ อีกทั้งราคาผลผลิตที่ตกต่ำจากสาเหตุหลายประการที่มีผลสืบเนื่องต่อ ๆ กันมาเป็นลูกโซ่ ก็มีผลสะท้อนไปที่ตัวชาวไร่เองว่าจะตัดสินใจกับปัญหาโดยแสวงหาทางออกของตนเองและครอบครัวอย่างไร

เมื่อสภาพเป็นเช่นนี้มีชาวไร่บางรายเลือกที่จะออกไปแสวงหารายได้จากนอกหมู่บ้านมาจน เจือครอบครัว ประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานส่วนหนึ่งเริ่มอพยพออกจากหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมายจะมีทั้งในตัวเมืองกาญจน์ ต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ โดยจะมีทั้งแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม ถ้าเป็นแรงงานสตรีจะมีตั้งแต่การรับจ้างตามร้านอาหาร รับจ้างซักผ้ารีดผ้า รับจ้างเลี้ยงเด็ก แม้กระทั่งแรงงานก่อสร้าง ฯลฯ ถ้าเป็นแรงงานชายมักจะเป็นแรงงานรับจ้างก่อสร้าง แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีแรงงานที่ออกไปรับจ้างถึงต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ในฐานะที่ใกล้เคียงกันคือค่อนข้างจะยากจน ไม่มีชาวบ้านคนใดมีทุนมากพอที่จะส่งตัวเองหรือญาติพี่น้องไปทำงานยังต่างประเทศได้

การอพยพแรงงานมีทั้งการอพยพไปชั่วคราวและการอพยพไปอย่างถาวร การอพยพแบบถาวรส่วนมากจะได้แก่ ชาวไร่ที่ตัดสินใจขายที่ของตนเองแล้วย้ายไปอยู่ที่ทำกินใหม่ และพวกที่แต่งงานแยกครอบครัวตามสามีหรือภรรยาออกไป โดยจะกลับมา เยี่ยมเยียนบิดาและมารดา ญาติพี่น้องเป็นครั้งเป็นคราว บางครอบครัวก็จะนำลูกหลานมาฝากไว้กับบิดามารดาให้เป็นภาระรับเลี้ยงดู เนื่องจากต้องช่วยสามีหรือภรรยาออกทำมาหากิน

นอกจากนี้เมื่อในหมู่บ้านและบริเวณหมู่บ้านข้างเคียง เปิดบริการแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสนามกอล์ฟหรือรีสอร์ท ฯลฯ สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในการดูดกลืนแรงงานในวัยหนุ่มสาว ซึ่งเป็นกำลังสำคัญสำหรับครอบครัวที่อยู่ในภาคเกษตรกรรม ต่อมาภายหลังจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรมตามมา เนื่องจากคนหนุ่มสาวเหล่านี้ไม่คิดที่จะยึดอาชีพทำไร่เป็นอาชีพหลักในการทำมาหากินอีกต่อไป

จะเห็นได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำกินใหม่เป็นแรงดึงดูดสำคัญที่มีส่วนในการตัดสินใจของชาวบ้านให้อพยพขึ้นมาตามคำบอกเล่าของ เพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง ซึ่งเมื่ออพยพขึ้นมาแล้วจึงเริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำกิน ในช่วงนี้เองที่การอพยพยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่ขาดสาย ลักษณะเศรษฐกิจก็ยิ่งเป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง นั่นคือมีการร่วมมือกันในระยะวนการผลิตเกือบทุกขั้นตอน นอกจากจะตอบแทนกันทางเศรษฐกิจแล้วยัง

มีการช่วยเหลือกันทางด้านสังคม เห็นได้จากการลงแรงช่วยกันสร้างบ้าน สร้างโรงเรียน สร้างวัด ซึ่งเป็นสาธารณสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน อาจกล่าวได้ว่าระบบการผลิตแบบดั้งเดิมของ ชาวไร่มีผลต่อสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการนำทรัพยากรมาใช้เท่าที่จำเป็นและความสามารถ ทางด้านกำลังแรงงานที่มีอยู่ขณะนั้น เห็นได้จากช่วงที่มีการบุกเบิกที่ทำกิน

เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรที่อพยพขึ้นมามีอัตราเพิ่มสูงขึ้นจนถึงกับต้องมีการ แยกหมู่บ้านและแต่งตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ ค่อยๆถูกปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์ในทางการเกษตร ชาวไร่ถูกดึงให้เป็นส่วนหนึ่งในระบบ การผลิตในลักษณะ เศรษฐกิจแบบตลาดมีผลทำให้ชาวไร่ต้องขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก เทคโนโลยีในการผลิตสมัยใหม่เช่น รถไถ เริ่มมีความสำคัญต่อระบบการผลิตควบคู่กับการพึ่งพา ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติซึ่งนับวันจะค่อย ๆ ลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกันสภาพการผลิต ของชาวไร่ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ไม่แน่นอน ทำให้ชาวไร่ต้องหันไปพึ่งปัจจัยที่ ชาวไร่คิดว่าสามารถเพิ่มผลผลิตได้นั้นก็คือเทคโนโลยีทางการผลิตสมัยใหม่ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ก็คือพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิต นอกจากจะรับซื้อพืชผลจากชาวไร่แล้ว ยังเป็นผู้ลงทุนให้ชาวไร่ใน ด้านปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ มีผลทำให้ต้นทุนในการผลิตของชาวไร่เพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ชาวไร่ต้อง ประสบกับปัญหาความไม่เอื้ออำนวยทางธรรมชาติ ผลผลิตไม่ได้ผล ราคาผลผลิตที่พ่อค้าตีราคา ให้ต่ำกว่าราคาตามท้องตลาด ทำให้ชาวไร่ประสบกับภาวะขาดทุน เป็นหนี้ผูกพันยึดอยู่กับพ่อค้า ในด้านปัจจัยการลงทุน ซึ่งนับวันก็ยิ่งพอกพูนขึ้นตามลำดับ

ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและกระแสวัฒนธรรมเมืองแพร่กระจายเข้ามาในชุมชนมาก ขึ้น เมื่อโครงสร้างพื้นฐานหลังไหลเข้ามาในชุมชน ยุคสมัยแห่งการพัฒนาเริ่มเข้ามาเยือน หมู่บ้าน เมื่อถนนหนทางสะดวกขึ้นเหมือนกับเป็นการเปิดให้ชุมชนได้มีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกและสัมผัสกับความทันสมัยมากขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อระบบความคิด ทางค่านิยมที่มีมาแต่เดิมบางอย่าง จนสะท้อนออกมาให้เห็นถึงรูปแบบและวิถีการดำรงชีวิตของ ชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากการถูกหล่อหลอมไปตามสภาพแวดล้อมที่มีกระแสของ วัฒนธรรมเมืองแพร่เข้ามาอย่างรวดเร็ว

การมีโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนเริ่มมีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งแต่เดิมอยู่ตามชายน้ำ เปลี่ยนเป็นอพยพขึ้นมาอยู่ริมถนนเพื่อรอรับความสะดวกสบายด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ถนนหนทาง

ไฟฟ้า น้ำประปา สิ่งก็ตามมากับความสะดวกสบายของถนนหนทางอีกประการหนึ่งก็คือ มีพ่อค้าและแม่ค้าจรจากภายนอกเข้ามารับซื้อพืชผลทางการเกษตร มีผลทำให้ชาวไร่บางรายที่ไม่มีภาระหนี้สินผูกพันอยู่กับพ่อค้าประจำมีทางเลือกเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามข้อดีสำหรับชาวไร่ที่เป็นลูกไร่อยู่กับพ่อค้าประจำก็คือความมั่นคงด้านการตลาด เพราะถึงแม้ราคาผลผลิตจะตกต่ำเพียงใดชาวไร่ยังมีหลักประกันว่าจะมีผู้รับซื้อ แต่ถ้าเป็นพ่อค้าจร ปีใดราคาพืชผลชนิดหนึ่งชนิดใดตกต่ำพ่อค้าจรจะไม่รับซื้อพืชผลชนิดนั้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตแบบใหม่อีกประการหนึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้แรงงานระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่เคยร่วมแรงกันในกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม เปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงานในระบบการผลิตเพื่อการค้า เนื่องจากประชากรในวัยแรงงานต่างพากันอพยพออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะภาวะบีบคั้นเรื่องการทำมาหากินในภาคเกษตรกรรม

จากสถานการณ์หลายอย่างที่ส่งผลต่อเนื่องอย่างเป็นลูกโซ่ ทำให้ชาวไร่ส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพการเป็นหนี้ ในช่วงแรกเป็นหนี้จากแหล่งเงินกู้นอกระบบซึ่งอาจจะเป็นญาติพี่น้องเพื่อนบ้านหรือพ่อค้าที่ชาวไร่ยืมมาลงทุนด้านการเกษตร ต่อมาภายหลังจากการที่มีแหล่งเงินกู้ในระบบซึ่งได้แก่ ธกส. ขยายเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวไร่บางรายก็เป็นหนี้ทั้ง 2 แหล่ง โดยมีการจัดสรรระบบเงินในการใช้หนี้ กล่าวคือมีการยืมเงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบมาใช้แหล่งเงินกู้ในระบบและยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาใช้แหล่งเงินกู้นอกระบบ หมุนเวียนกันตลอดมาแต่ชาวไร่ก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากสภาพการเป็นหนี้ได้

ยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟูของประเทศ (ตั้งแต่ พ.ศ.2530 เป็นต้นมา)

ผลกระทบต่อชุมชนและชาวไร่เมื่อมีการสร้างสะพาน

สิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ต่อชุมชน จนมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวไร่มาจนถึงปัจจุบัน ก็คือ การสร้างสะพานถาวรข้ามลำน้ำแควน้อย เพื่อใช้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตัวอำเภอกับชุมชนและหมู่บ้านข้างเคียง การขนส่งผลิตผลทางการเกษตร การติดต่อราชการกับทางอำเภอและโลกภายนอก เริ่มสะดวกสบายขึ้นสำหรับชาวบ้าน จากเดิมที่ต้องเดินทางลงทำน้ำ เพื่อลงเรือข้ามฟากไปยังวังโพหมดความจำเป็น เพราะสิ่งที่ตามมา

เมื่อมีการสร้างสะพานก็คือรถสองแถวใหญ่วิ่งระหว่างเมืองกับตำบลต่าง ๆ ผลที่ตามมาอีกประการหนึ่งเมื่อมีการสร้างสะพาน ก็คือที่ดินบริเวณชายน้ำเริ่มมีราคาสูงขึ้น เพราะการสร้างสะพานเหมือนกับเป็นการเปิดประตูให้ความเจริญและความทันสมัยต่าง ๆ จากภายนอกหลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชน

เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน แนวโน้มการบริโภคของชาวไร่เริ่มเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านเริ่มอาศัยรถจักรยานยนต์หรือรถปิคอัพเป็นพาหนะในการเดินทางติดต่อกัน บางรายที่ขายที่ดินได้ ก็สามารถหาซื้อมาได้ด้วยเงินสด รายได้ที่ยังไม่ได้ขาย หรือไม่มีที่จะขายก็อาศัยผ่อนส่ง จากเดิมที่ผ่าน ๆ มาจะปรากฏรถยนต์หรือมอเตอร์ไซด์วิ่งผ่านสักคัน 2 คัน ก็เปลี่ยนมาเป็นถนนหนทางที่คึกคักไปด้วยเสียงเครื่องยนต์จากรถต่าง ๆ ที่วิ่งเข้าวิ่งออกเป็นระยะ ๆ ชาวบ้านเริ่มชวนชวหาความสะดวกสบายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำกาการเกษตรหรือเครื่องอำนวยความสะดวกที่ใช้ในครัวเรือน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ปรากฏอย่างเห็นได้ชัด ในสายตาของชาวบ้านและตัวผู้นำชุมชนเอง ซึ่งได้ให้ทัศนคติในเรื่องนี้ว่า

"ตั้งแต่สะพานเข้า รายจ่ายก็มากขึ้น ค่าไฟค่าน้ำ ค่าน้ำมันรถ เพราะไปไหนก็สะดวกเกินไป แต่ก่อนແພ່บ่ล่องละ 5 บาท กล่องหนึ่งก็ใช้เป็นเดือนเพราะไม่ค่อยได้ไปไหน เข้าแต่ไร่ เดี่ยวนี้พอมีถนนหนทาง คนก็ติดต่อกันสะดวกขึ้น เดี่ยวต้องไปโน่นไปนี่ ท้องที่เจริญแล้วก็ดีสำหรับคนมีเงิน คนจนกลับจนหนัก รายได้ไม่พอกับรายจ่าย เมื่อก่อนวันหนึ่งกินปลาเค็ม 3 มื้อก็กินได้ เดี่ยวนี้กินมื้อเดียวไม่ชอบก็ซื้อออกไปซื้อแกงถุงมากิน ก็เปลืองหนักเข้าไปอีก ที่นี้ปัญหาใหญ่ก็คือเรื่องน้ำ เคยเสนอปัญหาของหมู่บ้านขึ้นไป คือปัญหาเรื่องน้ำที่จะทำการเกษตร ถ้าจะพัฒนาจริงๆ จากหมู่บ้านที่ไม่มีอะไรเลยให้น้ำเข้าไปก่อน เพราะถ้ามีน้ำก็สามารถทำมาหากินต่อไปได้ มีถนนแต่เดินอย่างหมาหิวโซเพราะไม่มีจะกิน มีไฟก็เปลืองค่าไฟอีก ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ สารพัด ชาวบ้านที่นี่ทำเป็นแต่การเกษตร ถ้าไม่แก้ปัญหาน้ำ ชาวบ้านจะอยู่ได้อย่างไร ถ้าฝนน้ำยังขึ้นเป็นแบบนี้ มันจะดีกับนายทุน ฝนแล้งผลผลิตไม่ดีก็ต้องกู้ยืม นายทุน นี่สินก็เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ถ้าพลาดไปปีหนึ่งดอกเบียก็ขึ้นหลายตั้งค์ ผลสุดท้ายก็ต้องขายที่" (ผู้ใหญ่บ้าน,

สัมภาษณ์ : 20 มีนาคม 2535)

จะอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชาวบ้านรับรู้ร่วมกันและกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าปัจจุบันที่นี้ขาดน้ำที่จะทำการเกษตร เนื่องจากฝนแล้งติดต่อกันมา 3-4 ปีแล้ว ก่อนหน้านี้ก็มีการพิจารณาแก้ปัญหากันในระดับคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเสนอเรื่องถึงสภาตำบลเพื่อของบประมาณจากอำเภอมาสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยมีพัฒนากรเป็นผู้ประสานงาน ทางคณะกรรมการหมู่บ้านขอไป 2 จุด คือ จุดที่หนึ่งจะทำการขุดเหือสะพานห้วยลุ่มลุ่ม แต่ทางชลประทานมาสำรวจแล้วปรากฏว่าไม่สามารถดำเนินการขุดได้เพราะที่ลึกและกว้างเรื่องจึงเจียไป ต่อมาประมาณพ.ศ. 2531-2532 หมู่บ้านได้งบประมาณมาดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำตรงสะพานไม้ทำยหมู่บ้านที่ติดต่อกับหมู่บ้าน แต่ครั้งสร้างจริง ๆ กลับไปอยู่ที่หมู่บ้านข้างเคียง ซึ่งลำน้ำชาวบ้านเองก็ไม่ทราบสาเหตุเนื่องจากชาวบ้านรับทราบมาว่าถ้าสร้างในเขตหมู่บ้านของตน ปริมาณน้ำที่จะได้และชาวไร่จะได้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำมีมากกว่า จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นถึงการที่ทางราชการไม่ยอมแจ่งข่าวสารข้อเท็จจริงให้ประชาชนได้ทราบ เมื่อเกิดข้อผิดพลาดขึ้นก็ปิดหน้าตีความรับผิดชอบระหว่างข้าราชการในอำเภอ ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้ทำการคัดค้านและร้องเรียนถึงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในอำเภอ ผลที่ออกมาก็คือข้าราชการรายนั้นอ้างว่า "ไม่ได้เป็นผู้สั่งการแต่ปลัดอำเภอเป็นผู้สั่งการ ทำได้ก็ทำ ทำไม่ได้ก็ไม่ต้องทำให้ยกเลิกให้หมดไม่อย่างนั้นจะถอนโครงการ โดยระบุลงไปว่าไม่มีที่จะทำ สร้างที่โน่นก็เหมือนกัน เดี่ยวจะเอางบสร้างคลองล่อยส่งน้ำมาจากทางโน้นให้" (คณะกรรมการหมู่บ้าน, สัมภาษณ์ : 25 มีนาคม 2535)

กิจกรรมและโครงการพัฒนาภายในหมู่บ้าน

ขณะที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงที่มีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ได้มีการทบทวนแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาและนำมาสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาใหม่ที่มีการหยิบยกและเน้นหนัก "แผนพัฒนาชนบทยากจน" ที่ถือความสำคัญในเรื่องการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม มุ่งขจัดปัญหาความยากจน โดยยึดปัญหาความต้องการพื้นฐานของประชาชนเป็นหลัก แนวทางการพัฒนาแบบใหม่ในช่วงนี้มีการกล่าวถึงการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการ

พึ่งตนเองและองค์กรประชาชน เป็นต้น ทำให้ต้องมีการปรับและขยายระบบราชการลงไปในระดับหมู่บ้าน สิ่งที่น่าประหลาดใจมากที่สุดคือ ชาวบ้านถูกดึงให้เข้ามาร่วมมือร่วมทำกิจกรรมที่ได้ถูกกำหนดทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาจากหน่วยราชการ ซึ่งจะเห็นได้จากองค์กรประชาชนในรูปแบบต่างๆ ที่มีเจ้าหน้าที่ทางราชการคอยส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้ก็ได้รับผลพวงจากแผนนโยบายดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงปรากฏว่าเจ้าหน้าที่พัฒนากรได้เข้ามามีบทบาทใกล้ชิดกับชาวไร่ โดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนจากหน่วยราชการที่ทำงานด้านพัฒนาชนบท เข้ามากระตุ้นให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในหมู่บ้าน และเมื่อกลุ่มออมทรัพย์ฯ สามารถตั้งร้านค้าขึ้นเพื่อบริการสมาชิก เจ้าหน้าที่พัฒนากรก็เข้ามามีบทบาทเป็นผู้เลี้ยงคอยดูแลบัญชีรายรับ-รายจ่ายและเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มมาตลอดตั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมา

ผลจากการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชนบทยากจนนี้เอง ทำให้จังหวัดกาญจนบุรี กลายเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในเกณฑ์จังหวัดยากจน ซึ่งเป็นผลมาจากผลสำรวจข้อมูลของกองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนารัฐบาลเมื่อปี 2528 ที่อาศัยการพิจารณาในระดับรายได้ต่อหัวเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา พบว่าอำเภอไทรโยคเป็นอำเภอที่ยากจนที่สุดที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำแคว รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีประมาณ 4,450 บาท ผลจากการสำรวจนี้เอง เมื่อทางกรมการพัฒนารัฐบาลได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณเป็นจำนวนเงินประมาณ 8,500 ดอลลาร์หรือประมาณ 212,500 บาท จากศูนย์พัฒนาชนบทแบบผสมผสานภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก (Centre on Integrated Rural Development for Asia And the Pacific-CIRDAP) จึงได้คัดเลือกอำเภอไทรโยค ซึ่งยากจนที่สุดเป็นจุดทดลองดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยอาศัยวิธีผสมผสานความต้องการพื้นฐานและทรัพยากรแวดล้อมภายใต้ชื่อโครงการว่า "โครงการลุ่มแม่น้ำแคว"

สาระสำคัญของโครงการลุ่มแม่น้ำแคว

เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่มุ่งศึกษาว่าโครงการการพัฒนารัฐบาลที่ใช้หลักการทำงานแบบยึดความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs) ผสมผสานกับทรัพยากรแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นจะได้ผลเพียงใด โดยใช้กลไกตั้งแต่เครื่องมือและวิธีการต่างๆ เช่น กชช.

2 ค จปฐ. รวมทั้งระบุตัวบุคคล โดยเน้นหนักที่พัฒนากร ให้เป็นผู้มีบทบาทในการจัดรูปแบบการพัฒนาและกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานในการพัฒนา อีกนัยหนึ่งก็คือ กรมการพัฒนารัฐมนตรีได้ระบุให้พัฒนากรเป็นผู้จัดการการพัฒนาที่จะเป็นไปในการดำเนินงานของโครงการนั่นเอง

เมื่อทางหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์ฯ เพื่อการผลิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์กรประชาชนที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ค่อนข้างจะเป็นทางการรองรับโครงการอยู่แล้ว จึงเป็นการสะดวกสำหรับหน่วยงานราชการที่จะนำเงินทุนก้อนนี้มาสนับสนุนกิจการของกลุ่มฯ

เงินทุนจำนวน 8,500 ดอลลาร์หรือเป็นจำนวนเงินประมาณ 212,500 บาทได้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ตามขั้นตอนของทางราชการจนเหลือมาใช้ในการปฏิบัติงานของโครงการจริง ๆ ในส่วนของชาวบ้านเป็นจำนวนเงินประมาณ 110,000 บาท เงินจำนวนนี้ได้ถูกจัดสรรออกไปตามวัตถุประสงค์ของสมาชิกในแต่ละกลุ่ม 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ส่งเสริมการขยายเงินทุนศูนย์สาธิตตลาด 45,000 บาท
2. ส่งเสริมกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ 48,000 บาท
3. ส่งเสริมกลุ่มปลูกหน่อไม้ไผ่ตงดำ 17,000 บาท

จากการที่เงินทุนของโครงการ CIRDAP ถูกดึงเข้ามาเพื่อกิจการกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่ากลุ่มฯ เป็นองค์กรที่มีการจัดระเบียบค่อนข้างจะเป็นทางการ โดยมีประธาน มีคณะกรรมการ มีระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้บังคับสมาชิกให้อยู่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นผู้ที่ได้ประโยชน์จากเงินกองทุนจำนวนนี้ก็คือ ผู้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มฯ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 125 คน นับว่ายังเป็นจำนวนประชากรที่ได้รับประโยชน์น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในหมู่บ้าน ซึ่งมีประมาณ 600 คน

สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจให้ความร่วมมือกับกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของหมู่บ้านตามความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นเป็นเพราะ ประการแรก ในหมู่บ้านเคยมีการจัดตั้งกลุ่มชาวไร่ ซึ่งเริ่มต้นจากชาวบ้านที่รวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นมา แต่ไม่ได้ผลเนื่องจากเกิดการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกันในหมู่คณะทำงาน การทำงานไม่เป็นที่เปิดเผยให้ชาวบ้านได้รับรู้ นอกจากนี้ยังเกิดการยกยอกเงินกำไรที่ได้จากการขายของของกลุ่ม ทำให้กลุ่มต้องล้มไปในที่สุด

ประการที่สองคือ ชาวบ้านได้เห็นตัวอย่างในความล้มเหลวของการดำเนินงานของ

กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านข้างเคียงหลาย ๆ หมู่บ้านที่ไม่สามารถดำรงอยู่ได้นาน ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะร่วมมือกับกิจกรรมกลุ่ม

ประการที่สามคือ ในช่วงแรกที่มีการจัดตั้งกลุ่ม สมาชิกบางรายไม่สามารถนำเงินมาส่งสัจจะได้ทันตามกำหนด ขาดสมาชิกสภาพ บางรายย้ายที่อยู่ทำให้จำนวนสมาชิกที่ลาออกค่อนข้างมาก ดังนั้นมุมมองของชาวบ้านที่มองกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์นี้อยู่ที่เกรงว่าจะไปไม่รอด ทำให้ไม่มีใครกล้าเสี่ยง สมัครเข้าเป็นสมาชิก

ประการที่สี่ จากการที่ชุมชนหมู่บ้านมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่ค่อนข้างกระจัดกระจาย อยู่ตามไร่ของตน มีผลทำให้การสังสรรค์กันในหมู่บ้านค่อนข้างจะห่างเหินไม่ค่อยเกิดการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะตั้งแต่หมู่บ้านมีความเจริญแพร่เข้ามา ชาวบ้านจะมีลักษณะตัวใครตัวมันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

ครั้งเมื่อกลุ่มฯสามารถเลี้ยงตัวเองให้ดำรงอยู่ได้ พอดีกับที่ได้รับการสนับสนุนทางด้านการเงินจากโครงการ CIRDAP ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มยอดเงินให้กับกลุ่มฯในการที่จะนำเงินทุนส่วนนี้ ไปหมุนเวียนในการใช้ประโยชน์ โดยการเพิ่มต้นทุนให้กับร้านค้าของกลุ่มเพื่อผลิตกำไรให้มากขึ้น นอกจากเงินทุนของโครงการ CIRDAP จะนำไปใช้หมุนเวียนในกลุ่มฯแล้วยังจัดสรรเงินส่วนหนึ่งให้ชาวไร่ได้กู้ยืมเป็นทุนในการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว นั่นก็คือการส่งเสริมกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อและการส่งเสริมการปลูกหน่อไม้ไผ่ตง

เมื่อข้อแม้ในการขอใช้ประโยชน์จากเงินทุนของโครงการ CIRDAP อยู่ที่การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้มีชาวบ้านบางรายสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อประสงค์ที่จะได้รับประโยชน์จากโครงการ นอกจากชาวบ้านจะให้เหตุผลว่าสามารถมีสิทธิกู้เงินและเชื่อของจากร้านค้าของกลุ่มฯแล้ว ยังได้รับเงินปันผลจากหุ้นที่ลงไว้ในแต่ละปี นอกจากนี้ยังมีสิทธิกู้เงินจากโครงการ CIRDAP มาเลี้ยงวัว หรือปลูกหน่อไม้ไผ่ตงเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกด้วย

ถึงแม้ผลลัพธ์ในทางบวกจะเกิดกับสมาชิกในแง่เศรษฐกิจ แต่ผลกระทบที่ตามมาในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านก็ปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะกลุ่มผู้เลี้ยงโค เกิดปัญหาวัวบุกรุกเข้าไปในที่ทางของเพื่อนบ้านรายอื่น ช้างยังทำความเสียหายให้กับพืชไร่ จนบางครั้งเกิดการกระทบกระทั่งกัน นอกจากนี้กลุ่มปลูกหน่อไม้ไผ่ตงก็ประสบกับปัญหาภาวะแห้งแล้ง

หน่อไม้ไม่ออกหน่อ ดูเหมือนจะมีกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ค่อนข้างจะประสบความสำเร็จในสายตาของชาวบ้านซึ่งนอกจากจะสามารถส่งเงินกองทุนดินโครงการฯ ได้ภายใน 2 ปีแล้ว กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ยังได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดประจำปี 2534 อีกด้วย

ผลกระทบจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ปัญหาการสูญเสียที่ดินที่เกิดจากการเข้ามากว้านซื้อที่ดิน

ที่ดินนับได้ว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดของเกษตรกร และสาเหตุที่ทำให้ต้องมีการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรขึ้นมาที่นี่ ส่วนใหญ่เป็นเพราะมีปัญหาอันเนื่องมาจากที่ดินทำกิน ทั้งปัญหาจากธรรมชาติ เช่น ที่ดินทำกินเดิมไม่มีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอและปัญหาที่ดินที่มีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองที่ดิน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ถือครองรายเดิมกับผู้ที่จะเข้ามาถือครองที่ดินรายใหม่ ทั้งความขัดแย้งในหมู่ชาวบ้านและความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับชาวบ้านรวมถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์บนผืนที่ดิน เช่น กรณีการเวนคืนที่ดินทำกินในภาคเกษตรเพื่อไปสร้างเขื่อน

วิวัฒนาการการถือครองที่ดินของเกษตรกร

วิวัฒนาการของลักษณะการครอบครองที่ดินของชาวบ้านตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน ได้กล่าวมาบ้างแล้ว ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2500 ลักษณะการครอบครองที่ดินจะเป็นการเข้ามาจับจอง โดยมีการชี้อาณาเขตที่ดินว่าใครจับจองที่ดินบริเวณใด แล้วจึงทำสัญลักษณ์โดยการถากต้นไม้หรือทาสีป้ายไว้เพื่อให้เป็นที่รู้และยอมรับร่วมกันในหมู่ชาวบ้าน ต่อจากนั้นก็จะเป็นการเอาแรงงานป่าเพื่อปรับพื้นที่ป่าให้กลายเป็นพื้นที่ทำการเกษตร

เมื่อชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาเริ่มแรกจับจองที่ดินทำกินเอาไว้บ้างแล้วนั้น ก็ชักชวนญาติพี่น้องเพื่อนฝูงขึ้นมาเที่ยว บางรายที่จับจองที่ดินไว้มากก็ยกที่ดินที่ตนจับจองไว้ให้ผู้อื่นเพราะต้องการเพื่อนบ้าน ในช่วงนี้เองที่มีชาวบ้านอพยพตามกันขึ้นมาเรื่อยๆ พื้นที่ที่เข้าไปจับจองกันมากคือ ที่ดินบริเวณชายน้ำ ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก ในช่วงนี้ยังไม่ปรากฏการ

ขัดแย้งกันในเรื่องแย่งที่ดินทำกินในหมู่เพื่อนบ้าน ถ้าชาวบ้านรายใดมีที่ไม่พอทำกิน อาจจะขอเพื่อนบ้านขยับขยายที่ดินทำกินได้บ้าง

ช่วงปีพ.ศ.2490 ทางราชการ (ทางอำเภอ) มีการออกประกาศให้ชาวบ้านที่ถือครองที่ดินจำนวนหนึ่ง ไม่ว่าจะ เป็นลักษณะพื้นที่ที่หักร้างถางพงจนกลายเป็นที่เตียนแล้ว หรือยังไม่ได้หักร้างถางพง มาทำเอกสารสิทธิ์คือใบ ส.ค.1 ซึ่งการจัดทำใบส.ค. 1 นี้ จะมีผลต่ออัตราการเสียภาษีที่ต่างกันนั่นคือ ที่เตียนแล้วหรือเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรแล้วจะเสียภาษีถูกกว่าที่ที่ยังไม่เตียนหรือที่ที่ยังไม่ได้หักร้างถางพง โดยทางการแจ้งเหตุผลว่าที่เตียนแล้วสามารถให้ผลผลิตได้ เมื่อเป็นดังนี้ชาวบ้านที่จับจองที่ดินเอาไว้ก็จะแจ้งกับทางการว่าที่ของตนได้หักร้างถางพงและใช้ประโยชน์ไปในทางการเกษตรแล้ว

เมื่อครั้งที่ทางการประกาศให้ชาวบ้านไปทำเอกสารสิทธิ์ใบ ส.ค.1 ได้เกิดข้อผิดพลาดในด้านการแจ้งข้อมูลข่าวสารระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้าน ปรากฏว่าชาวบ้านไม่เข้าใจจุดประสงค์ของทางการในการออกเอกสารที่ดิน ดังนั้นเมื่อทางการเปิดให้ทำใบ น.ส.2 ในภายหลัง ชาวบ้านที่ไม่ได้ทำใบ ส.ค.1 ไว้ตั้งแต่แรก จึงต้องไปทำใบ น.ส.2 ส่วนชาวบ้านที่ทำใบ ส.ค.1 เอาไว้ก่อนหน้าก็ไม่ทราบว่ามีใบ ส.ค.1 กับใบ น.ส.2 จะเป็นเอกสารอย่างเดียวกัน (เพียงแต่เปลี่ยนชื่อ) จึงไปทำใบ น.ส.2 ซ้อนอีก เมื่อเปลี่ยนเอกสารที่ดินจาก น.ส.2 มาเป็น น.ส.3 ที่ดินแปลงดังกล่าวจึงมีใบเอกสารสิทธิ์ 2 ใบ คือ ใบ ส.ค.1 และใบน.ส.2 ใบส.ค.1 ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จึงถูกขายให้กับเกษตรกรที่ต้องการบุกเบิกเข้าไปในเขตป่าสงวน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะแต่ก่อนการติดต่อกันระหว่างชาวบ้านกับทางอำเภอค่อนข้างห่างเหิน ทั้งด้านการคมนาคมและการไม่เอาใจใส่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของทางการให้ชาวบ้านได้รับรู้ เมื่อเจ้าหน้าที่ที่ดินหรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำเอกสารที่ดินที่เคยทำใบ ส.ค.1 ให้กับชาวบ้านย้ายไป คนใหม่ที่เข้ามาทำหน้าที่แทน ก็ไม่ทราบว่าชาวบ้านรายใดที่ทำใบ ส.ค.1 ไปแล้วรายใดที่ยังไม่ได้ทำ ประกอบกับทางเจ้าหน้าที่ไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านได้เข้าใจว่าแท้จริงแล้วใบ ส.ค.1 กับใบ น.ส.2 เป็นเอกสารที่ดินอย่างเดียวกัน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าไปบุกเบิกจับจองที่ดินในเขตป่าสงวนเพิ่มขึ้น และกลายเป็นสาเหตุให้เกิดการทุจริตขึ้นในหมู่ข้าราชการ โดยการกว้านซื้อใบเอกสารที่ดินจากชาวบ้านเพื่อนำมาขายต่อให้กับนายทุนเมื่อที่ดินแถบนี้มีราคาสูงขึ้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์เผา

ที่ว่ากรอ้าเอดตามมา

ย้อนกลับมาเมื่อชาวบ้านขึ้นมาจับจองที่ดิน ครั้นเวลาผ่านไปชาวบ้านพากันมาจับจองพื้นที่ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำจนหมด เนื่องจากประมาณปีพ.ศ. 2496 เป็นต้นมาเริ่มมีการซื้อขายที่ดินบริเวณชายน้ำ โดยขายในลักษณะยกแปลง เป็นการซื้อขายระหว่างชาวไร่ด้วยกัน ในขณะที่ดินยังไม่มีราคา่างวดแต่อย่างใด เพียงแต่เจ้าของแสดงความประสงค์ว่าจะขายที่ดินของตน โดยให้เจ้าของที่ใกล้เคียงมาเป็นพยาน ในช่วงนี้ชาวบ้านบางรายที่มาจับจองที่ดินทำกินไว้แต่เห็นว่าที่ดินส่วนใหญ่เป็นป่าเป็นดง การคมนาคมไม่สะดวกก็คิดอยากจะขาย ชาวบ้านบางคนเล่าว่า "แต่ก่อนตอนมาอยู่ใหม่ ๆ เจ้าของที่อยากจะขาย ไม่มีใครอยากอยู่" (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์ : 25 พฤษภาคม 2535) ราคาที่ดินในช่วงนี้ยกตัวอย่างเช่น 60 ไร่ ราคา 600 บาท เมื่อเวลาผ่านไปในแต่ละปี ราคาที่ดินจึงค่อย ๆ ชยับสูงขึ้น

ประมาณปี พ.ศ. 2507-2509 ที่ ๆ เคยเป็นดงเต็งคองรังค้อย ๆ แปรสภาพเป็นชุมชนเมื่อที่ดินบริเวณชายน้ำมีเจ้าของหมดแล้ว ชาวบ้านจึงต้องมาจับจองหรือซื้อที่ที่ลึกเข้าไปอีก หลังจากที่ดินหนทางเปลี่ยนจากทางเกวียนเป็นทางลูกรังโดยงบการพัฒนาจาก กสช. ในปี พ.ศ. 2521 ราคาที่ดินซึ่งก่อนหน้านี้ราคาต่อไร่เพียงแค่หลักร้อยก็เพิ่มขึ้นถึงหลักพัน เมื่อสอบถามถึงราคาที่ดินบริเวณชายน้ำที่มีการซื้อขายในหมู่บ้านด้วยกัน ราคาที่ดินในขณะนั้นตกไร่ละประมาณ 1,500 บาท

ในช่วงนี้เองที่เริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาหาซื้อที่ดินบริเวณชายน้ำเป็นเจ้าแรก ราคาที่ดินที่ซื้อขายกันระหว่างชาวบ้านกับบุคคลภายนอก โดยมีเอกสารสิทธิ์เป็นน.ส.3 ราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเป็นไร่ละประมาณ 4,500 บาท โดยผู้ซื้อที่ดินมาติดต่อกับเจ้าของที่โดยตรง ไม่มีการผ่านนายหน้า

เมื่อสภาพป่าถูกทำลาย ความแห้งแล้งเริ่มมาเยือน การลงทุนในด้านการเกษตรของชาวไร่ไม่ได้ผล ทำให้มีชาวบ้านส่วนหนึ่งขายที่บริเวณชายน้ำเพื่อนำเงินมาชำระหนี้พ่อค้าในท้องถิ่น ชาวบ้านบางรายเมื่อชำระหนี้พ่อค้าหมดแล้ว สามารถนำเงินที่เหลือไปซื้อที่ดินที่อยู่ในบริเวณป่าสงวนเพิ่มได้อีก เพราะราคาค่อนข้างถูก เมื่อเวลาผ่านไปไม่ใช่เฉพาะที่ดินบริเวณชายน้ำเท่านั้นที่จะมีบุคคลภายนอกเข้ามาหาซื้อ ที่ดินบริเวณป่าสงวนก็มีราคาขึ้นมา เนื่องจากถ้ำแกไร่อ้อยเข้ามากว่านซื้อที่เป็นจำนวนมากเพื่อปลูกอ้อยส่งโรงงาน ชาวบ้านบางรายกล่าวถึง

สภาพการณ์ที่มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินว่า "มีนายทุนเข้ามาบอกว่าชาวบ้านบุกรุกป่าสงวนเป็นการผิดกฎหมาย ถ้าขายก็ได้ราคาไม่เท่าไรให้มาขายกับพวกตนจะให้ราคาเท่านั้นเท่านี้ พวกนายทุนก็จะไปหากว้านซื้อที่ ๆ เป็นป่าสงวนแล้วก็เที่ยวหาซื้อใบ ส.ค.1 ไปครอบ มีปลัดเป็นคนทำ ก็เปอร์เซ็นต์ก็ว่ากันไป พวกปลัดอำเภอกับพวกที่ดิ้นก็ร่วมมือกัน" (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์ : 27 พฤษภาคม 2535) ในช่วงที่มีเจ้าแก๊วไร่้อยมาหาซื้อที่ดิน ราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเป็นไร่ละ 5,000-8,000 บาท

ในส่วนของชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินเพิกเฉย ไม่ว่าจะหนี้ ธกส. หรือหนี้เจ้าแก๊วหรือบางรายก็เป็นหนี้ทั้งเจ้าแก๊วและ ธกส. เมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาหาซื้อที่ โดยเข้ามาเสนอราคาสูงกว่าที่ชาวบ้านตั้งใจจะขาย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงตัดสินใจขายทันที ซึ่งโดยมากชาวบ้านที่ประสบกับภาวะหนี้สินส่วนใหญ่จะตัดสินใจหาทางออกในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ยิ่งเมื่อเห็นบ้านใกล้เรือนเคียงขายได้ราคาไร่ละเป็นหมื่น ถ้าตนเองคิดจะขายในขณะนั้นก็ต้องให้ได้ราคาเท่ากันหรือสูงกว่า

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้มีการศึกษาเอาไว้และมีการค้นพบว่า อำเภอไทรโยคเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล ดินแดนแห่งนี้เคยเป็นชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ เพราะมีการขุดค้นพบหลักฐานทั้ง โบราณสถานและ โบราณวัตถุที่เก่าแก่ ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมแห่งมนุษยชาติ และยังมีความสำคัญต่อเนื่องมาจวบจนกระทั่งสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั่นคือเป็นดินแดนแห่งวีรกรรมของเชลยศึกสัมพันธมิตรนับหมื่นคนที่ต้องสังเวชชีวิตในการสร้างทางรถไฟสายมรณะไปยังประเทศพม่า นอกจากนี้อำเภอไทรโยคยังเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแควน้อย ทำให้เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ ทั้งป่าเขาลำเนาไพร ถ้ำ ลำธาร น้ำตกเฟิงผา เกาะแก่ง เป็นจำนวนมาก อำเภอไทรโยคจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญเป้าหมายหนึ่งของนักลงทุนด้านการท่องเที่ยวภายในตำบลมิสสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ด้วย นั่นคือที่ตั้งค่ายของทหารญี่ปุ่นและสะพานถ้ำกระแซ สิ่งต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้มาชมทัศนียภาพและอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ มีการสร้างบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวขึ้น จากนั้นก็มีการสร้างบ้านพักในรูปแบบคล้าย ๆ กันนี้ในลักษณะแพพัก รีสอร์ท ฯลฯ ซึ่งเปิดให้นักท่องเที่ยว (บุคคลภายนอก) มาพัก นอกจากนี้ยังมีกรกว้านซื้อที่ดินบริเวณชายน้ำเพื่อใช้

เป็นสถานที่พักผ่อนเฉพาะครอบครัวอีกหลายแห่ง อีกทั้งยังมีการเข้ามาซื้อที่ดินทิ้งไว้เพื่อหวัง
 เก็งกำไร การเข้ามาหาซื้อที่ดินในลักษณะนี้มีผลทำให้ที่ดินซึ่งแต่เดิมชาวบ้านบอกว่าไม่มีราคา
 ค่างวดอะไรกลับมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ

แต่เดิมในปี พ.ศ. 2527-2529 ราคาที่ดินอย่างต่ำไร่ละประมาณ 4,000-4,500
 บาท ราคาที่ดินเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เมื่อมีการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างอำเภอกับหมู่บ้าน
 ประมาณปี พ.ศ. 2530 ภายในระยะเวลาเพียง 1-2 ปี ราคาที่ดินต่ำสุดเพิ่มขึ้นเป็นไร่ละ
 ประมาณ 20,000-25,000 บาท

เมื่อราคาที่ดินมีแนวโน้มสูงขึ้น ปัญหาการขัดแย้งอันเนื่องมาจากที่ดินก็ตามมา จาก
 แต่เดิม ผู้ที่มาจับจองที่ดินเอาไว้ไม่ได้ไปทำหลักฐานในการเสียภาษีทั้งโดยความตั้งใจและไม่ได้
 ตั้งใจ เมื่อเวลาผ่านไปจึงมีชาวบ้านในท้องถิ่นเข้าไปบุกเบิกหักร้างถางพงทำกิน ที่ดินบริเวณ
 นั้นเมื่อหักร้างถางพงเป็นที่เตียนแล้ว ผู้ที่เข้าไปบุกเบิกจึงต้องไปทำใบเอกสารเพื่อเสียภาษีตาม
 ที่กฎหมายระบุ ดังนั้นเมื่อที่ดินมีราคาสูงขึ้น เจ้าของเดิมจึงมาอ้างสิทธิ์ในความเป็นเจ้าของ
 ทำให้เกิดกรณีพิพาทขึ้นระหว่างผู้ที่มาจับจองเอาไว้แต่ไม่ได้ทำกินกับชาวบ้านที่เข้าไปบุกเบิกทำ
 การเกษตร แต่ผลสุดท้ายผู้ที่ไม่มีใบเอกสารในการเสียภาษีตามที่กฎหมายระบุก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้
 เนื่องจากการจับจองที่ดินสมัยก่อนเป็นเพียงแค่สัญญาปากเปล่าที่รู้เห็นและยอมรับกันเฉพาะในหมู่
 ชาวบ้านโดยไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามารับรู้หรือเกี่ยวข้องด้วย

ผลจากการขายที่ของชาวบ้านในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาประการหนึ่ง ก็คือมีการอพยพ
 เข้าอพยพออกของชาวบ้านในชุมชนค่อนข้างสูง เนื่องจากชาวบ้านบางรายที่ขายที่หมดแล้วก็
 เข้าไปซื้อที่ดินในเขตป่าสงวนเพิ่ม ส่วนพวกที่อยู่ลึกเข้าไปเมื่อขายที่ได้ก็อพยพย้ายออกมาอยู่
 ใกล้ความเจริญ โดยมาหาซื้อที่ปลูกบ้านอยู่ริมถนน

รูปแบบการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรในลักษณะการขาย

กรณีเหตุการณ์การขายที่ดินที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ จะขอใช้วัตถุประสงค์ของ
 กลุ่มผู้ซื้อที่ดินเป็นเกณฑ์ในการแบ่งรูปแบบการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรในลักษณะการขาย

1. การขายที่ดินให้กับเกษตรกรด้วยตนเอง เป็นการซื้อที่ดินที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่ม
 ตั้งชุมชน การซื้อที่ดินในลักษณะนี้มีปรากฏให้เห็นในทุกช่วงของสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

ของชุมชน แม้กระทั่งในช่วงเวลาที่ภาวะการซื้อขายที่ดินอยู่ในจุดสูงสุดก็ยังมีการซื้อขายที่ดินระหว่างเกษตรกรด้วยกันเกิดขึ้น ในระยะหลัง ๆ พื้นที่ที่มีการซื้อขายระหว่างเกษตรกรด้วยกันส่วนมากแล้วจะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนเป็นส่วนใหญ่

2. การขายที่ดินให้กับเจ้าแก๊วไร่อ้อย ลักษณะการซื้อขายที่ดินในรูปแบบนี้เริ่มแพร่หลาย เมื่อชุมชนมีความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะถนน ส่วนมากเจ้าแก๊วจะไปกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่ไปบุกกรุกป่าสงวนเอาไว้แต่ยังบุกเบิกไม่หมด เมื่อเจ้าแก๊วอ้อยขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านแล้วจะทำการบุกเบิกต่อ การเข้ามากว้านซื้อที่ดินของเจ้าแก๊วอ้อยจึงมีส่วนทำให้ราคาที่ดินในเขตป่าสงวนมีราคาขึ้นมา เป็นผลผลักดันให้ที่ดินที่อยู่นอกเขตป่าสงวน ที่ดินที่ติดถนน หรือที่ดินบริเวณชายน้ำ มีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย

3. การขายที่ดินให้กับพวกข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ที่ซื้อที่ดินไว้เพื่อเก็งกำไร อีกต่อหนึ่ง พวกนี้จะเริ่มเข้ามาช่วงก่อนที่จะมีการสร้างสะพานประมาณ 2-3 ปี เป็นช่วงระยะเวลาไล่เลี่ยกับการเข้ามากว้านซื้อที่ดินของเจ้าแก๊วไร่อ้อย พวกนี้มักจะมากกว่าซื้อที่ดินของเกษตรกรที่ลงมือขุดดินเอาไว้ เช่น มะม่วง มะพร้าว ฯลฯ เมื่อซื้อแล้วบางรายพึ่งพาผู้นำท้องถิ่นช่วยดูแลให้ บางรายจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านช่วยดูแล โดยให้ชาวบ้านได้อาศัยเก็บพืชผลต่าง ๆ ที่อยู่ในไร่ไปบริโภคหรือขายบ้างเป็นครั้งคราว นอกจากนี้ ยังมีข้าราชการครูในหมู่บ้านซื้อที่ดินไว้เพื่อทำไร่โดยหวังจะทำสวนผลยืนต้นเพื่อชักจูงให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันมาทำตาม

4. การขายที่ดินให้กับพวกนักลงทุนด้านธุรกิจการท่องเที่ยว เกิดขึ้นแพร่หลายเมื่อช่วง 5-7 ปีที่ผ่านมา จากสภาพภูมิประเทศของอำเภอไทรโยคที่มีทำเลเหมาะแก่การลงทุนในด้านนี้เป็นอย่างมาก จึงไม่น่าแปลกที่ชุมชนในระดับตำบลจะมีกิจการด้านแพนิก รีสอร์ทเกิดขึ้นอย่างมากมาย บางตำบลมีกิจการแพนิกหรือรีสอร์ทที่เปิดทำการในเชิงธุรกิจประมาณ 10 กว่าแห่ง กระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วทั้งตำบล

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป

ตลอดระยะเวลาที่มีการสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้น พ.ศ. 2513 วัดเปรียบเสมือนเป็นจุดศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมทั้งหลายของหมู่บ้านมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏสังขารของร่างกายมนุษย์ การทำบุญและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อถึงวัน

สำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา กิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวกับงานรื่นเริง หรือแม้แต่กิจกรรมในทางโลก ที่เกี่ยวกับ "การพัฒนา" ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องมาอาศัยใช้วัดเป็นสถานที่ในการประชุม ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านตั้งแต่แรกเริ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้านดำเนินไปด้วยดี มีการถ้อยทีพ้องพ้องอาศัยซึ่งกันและกัน การดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้าน ก็เกี่ยวเนื่องกับวัดมาโดยตลอด จนกระทั่งเจ้าอาวาส ซึ่งจำพรรษามานานเริ่มจะขัดแย้งกับพระลูกวัดที่มาจำพรรษาอยู่ด้วย เนื่องจากท่านมักจะสั่งการต่าง ๆ ให้ผู้อื่นทำตามจากความคิดของท่านเพียงคนเดียว ไม่รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน คณะกรรมการหรือแม้กระทั่งผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ทุกฝ่ายต่างเอือมระอาในพฤติกรรมของท่าน นอกจากนี้ ภายหลังจากที่มีการสร้างวัดมาได้เกือบ 20 ปี โดยเฉพาะก่อนที่หมู่บ้านจะเริ่มมีความเจริญแพร่ขยายเข้ามา ชาวบ้านทั้งหลายต่างเล็งเห็นถึง "ความเจริญของวัด" ซึ่งมีแต่จะหยุดนิ่งอยู่กับที่ เพราะช่วงจำพรรษาของท่านก็เป็นระยะเวลาที่เกือบเท่าอายุของวัด แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ในสายตาของชาวบ้าน ท่านไม่สร้างศาสนสถานเพิ่มขึ้น มีหน้าซ้ำยังนำเงินที่ชาวบ้านทำบุญไปเกื้อหนุนครอบครัวชาวไร่ไร้ที่ดินครอบครัวหนึ่ง (เนื่องจากก่อนตายผู้เป็นแม่ได้ยกลูกชายให้เป็นบุตรบุญธรรมของหลวงพ่อกับ) ชาวบ้านจึงมักจะประชดประชัน เรียกสมาชิกภายในครอบครัวนี้ว่า "พวกลูกหลานหลวงพ่อ" หลวงพ่อก็คงให้ความอุปถัมภ์ด้านเงินทอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่งเสียให้หลาน ๆ ได้เล่าเรียน จนชาวบ้านแถบนั้นไม่พอใจทั้งตัวเจ้าอาวาส และครอบครัวลูกหลานหลวงพ่อ ทุกเข้าบ้านหลังนี้จะให้ลูกนำกับข้าวรวมทั้งอาหารคาวหวานใส่ปิ่นโตมาถวาย จนกระทั่งหลวงพ่อก็ดำเนินชีวิตตามปกติ แต่ถ้าลูกหลานไม่นำกับข้าวมาถวาย เจ้าอาวาสมักจะเรียกชาวบ้านที่มีบ้านอยู่ในบริเวณนั้นมาช่วยทำกับข้าว แทนที่จะไปตามลูกหลานให้มาทำ ในระยะหลังชาวบ้านไม่พอใจ จึงมักจะไม่มีใครเข้ามาช่วยทำกับข้าวมือเปลวถวายหลวงพ่อ เพราะถ้าชาวบ้านรายใดไปรับใช้ ท่านก็จะเรียกคนนั้นมารับใช้อยู่เป็นประจำ รบกวานเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้านเริ่มจะขยายตัวขึ้น ภายหลังจากที่หมู่บ้านเริ่มมีโครงสร้างความเป็นพื้นฐาน แพร่ขยายเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านทั้งหลายต่างต้องการให้วัดประจำหมู่บ้าน เป็นที่เชิดหน้าชูตา แก่ผู้ที่พบเห็นผ่านไปผ่านมา ประกอบกับในช่วงหลัง ๆ มีการสร้างวัดต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมากมายในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่วัดเหล่านั้นกลับมีพระ

จำพรรษามากกว่า สภาพภายนอกรอบ ๆ วัด และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด เมื่อเปรียบเทียบโดยรวมกับวัดประจำหมู่บ้านแล้ว วัดประจำหมู่บ้านกลายเป็นวัดที่ซ่อมซ่อม ทรุคโทรมไปถนัดตา เพราะภายในบริเวณวัดรกไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิดที่หลวงพ่อนำมาปลูกเอาไว้ (เนื่องจากท่านชอบปลูกต้นไม้ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกสมุนไพร และพันธุ์ไม้ที่หายากซึ่งนำมาปลูกเอาไว้ในวัดจนร่มครึ้มไปหมด) บริเวณลานวัดท่านก็ปล่อยให้ใบไม้ร่วงหล่นลงมาคลุมดิน เพื่อให้ธรรมชาติรักษาธรรมชาติของมันเอง แต่ปรากฏว่าชาวบ้านไม่ชอบ คิดว่าท่านปล่อยให้วัดรก ไม่รู้จักกวาดลานวัดให้เตียน ทำอะไรไม่เป็นที่พอใจของชาวบ้านแถบนั้นไปเสียหมด ความคิดเห็นของชาวบ้านคนหนึ่ง "เป็นพระก็ต้องออกบิณฑบาตรโปรดสัตว์ แต่ก็ไม่เคยเลย ตั้งแต่จำพรรษามา วัดบ้านเรามีอะไรที่ไหน บ้านใกล้เคียงวัดเค้าเจริญกว่าเราเยอะ นี้อะไรกิจการในวัด หัวคิดแกลคนเดียวยุ่งอยู่องค์เดียว ใครอย่าได้ไปยุ่ง" (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์ : 28 มีนาคม 2535)

จากความคิดเห็นของชาวบ้าน รวมทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านที่ต้องการเห็นวัดเป็นศาสนสถานส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน โดยเฉพาะมีเมรุเผาศพ ซึ่งสมควรจะมีมานานแล้ว เพราะเท่าที่ผ่านมาชาวบ้านต้องเผาศพกลางแจ้งโดยใช้กองฟอนลม แต่ก่อนอาจจะเป็นเรื่องธรรมดา แต่ปัจจุบันชาวบ้านคิดว่าเป็นภาพที่ดูจาดตา ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านกลายเป็นเส้นทางสัญจรไปมาระหว่างภายนอกกับท้องถิ่น อีกประการหนึ่งวัดที่สร้างขึ้นมากภายหลังต่างก็มีเมรุเผาศพกันทุกวัด ชาวบ้านจึงพยายามหากฐินหาผ้าป่ามาทอดแทบทุกปี แต่ปรากฏว่าเงินที่ชาวบ้านและคณะกรรมการช่วยกันเรียไร ฝ่ายเจ้าอาวาสกลับนำเงินจำนวนนี้ไปสร้างรอยพระพุทธรูปบาทจำลองบนยอดเขา โดยที่ไม่ได้ปรึกษาหารือกับทางผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการ เมื่อความประสงค์ของเจ้าอาวาสขัดกับความประสงค์ของคณะกรรมการ ผลที่ตามมาคือเกิดข่าวลือต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเจ้าอาวาส ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นข่าวลือในด้านลบแทบทั้งสิ้น ชาวบ้านบางรายที่ไม่ได้เห็นกับตาตนเองก็พลอยเชื่อในข่าวลือไปด้วย เช่น ข่าวลือในเรื่องที่เจ้าอาวาสฉนเหล้าจนเมาไปนอนในศาลาประชาคม ซึ่งอยู่ข้าง ๆ ป่าช้า จนกระทั่งผีหลอก และอีกหลาย ๆ เรื่อง ชาวบ้านต่างพากันเสื่อมศรัทธาในตัวเจ้าอาวาส ไม่มาทำบุญที่วัดประจำหมู่บ้าน แต่พากันไปทำบุญที่วัดอื่นจนหมด แม้แต่ในช่วงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา ปกติถ้าเป็นสมัยก่อน เมื่อออกพรรษาถึงหน้ากฐิน ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีการเตรียมต้อนรับกองกฐินสามัคคีกันอย่างครึกครื้น พวกผู้หญิงก็ช่วยงานกันอยู่ในครัว เตรียมจานชาม หม้อข้าว หม้อแกง ซ้อน ฯลฯ พร้อมทั้ง

หญิงข้าว ทำกับข้าว เพื่อเตรียมเลี้ยงพระ เลี้ยงชาวบ้านที่มาช่วยงาน เลี้ยงพวกที่มาทอดกฐิน ฝ่ายพวกผู้ชายก็เตรียมสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด กวาดลานวัด จัดเตรียมโต๊ะเก้าอี้ เตรียมวงกลองยาวเพื่อแห่ต้อนรับขบวนกฐินเป็นที่ครึกครื้นอยู่ภายในวัด เป็นที่สนุกสนานเฮฮากระหว่างชาวบ้านและผู้ที่มาทอดกฐิน ซึ่งทำให้วัดดูหนาแน่นเป็นพิเศษ

ครั้นเมื่อเกิดเรื่องขัดแย้งกันระหว่างวัดกับชาวบ้าน วัดวาก็เจียบเหงา ยามมีเทศกาลงานบุญหรือประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง ก็ไม่ครึกครื้น เพราะวัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมและไม่ได้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้าน เหมือนดังแต่ก่อน ถึงช่วงงานทอดกฐิน ไม่มีชาวบ้านเรียไรของกฐินของผ้าป่า ใครที่นำองค์กฐินมาจะให้พรรคพวกพี่น้องทำกับข้าวต้อนรับกันเอง ทั้งคณะกรรมการและผู้ใหญ่บ้านไม่ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องดังเช่นทุกปี วันทอดกฐินก็เป็นไปอย่างเจียบเหงา เป็นเช่นนี้อยู่ประมาณ 3-4 ปี ที่ผ่านมา

สรุปสภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจของชุมชนตั้งแต่อดีต

วิถีชีวิตของชาวไร่ ก่อนพ.ศ. 2504

อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากินจากที่ทำกินเดิม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง หรือปัญหาจากที่ดิน เช่น ปัญหาที่ดินทำกินเดิมไม่เพียงพอ ปัญหาการขัดแย้งกับเจ้าของที่ดินเดิมทั้งกรณีเพื่อนบ้านและหน่วยงานของรัฐ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ในการใช้ที่ดินและปัญหาที่ดินที่เกิดจากการโกงที่ดิน แม้ว่าจะ เป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน

เมื่ออพยพกันขึ้นมาแล้ว ช่วงแรกต่างแยกย้ายกันเข้าไปจับจองที่ดินทำกินกันคนละจำนวน มาก เนื่องจากสภาพพื้นที่ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาอยู่ส่วน ใหญ่จะมากบุกเบิกและจับจองที่ดิน บริเวณชายน้ำ เนื่องจากได้ใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและ บริโภค ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและประการสุดท้ายคือเพื่อเป็น เส้นทางคมนาคมขนส่ง ผลผลิตไปขายยังวังโพ

เวลาผ่านไปประมาณ พ.ศ.2496 ผู้คนเริ่มอพยพขึ้นมามากขึ้น เริ่มมีการซื้อขาย ที่ดินที่อยู่บริเวณชายน้ำ ลักษณะการขายในขณะนั้นก็คือการขายยกแปลง สมัยนี้เอกสารสิทธิ์ที่ดิน

เป็น ส.ค.1 เนื่องจากทางการออกประกาศให้ชาวบ้านที่มาจับจองที่ดินไม่ว่าจะบุกเบิกแล้วหรือที่ยังไม่ได้บุกเบิกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ทางราชการในการจัดเก็บภาษีที่ดิน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะแจ้งเจ้าหน้าที่ทางราชการว่าที่เตียนแล้วเพื่อจะได้เสียภาษีน้อยกว่า

ชาวบ้านที่อพยพขึ้นมาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม บางส่วนปลูกข้าวไร่ไว้บริโภคเอง ครั้นเมื่อที่เก่า ความอุดมสมบูรณ์ลดลง พวกที่ปลูกข้าวไร่จึงเปลี่ยนมาเป็นปลูกพืชไร่ล้มลุก ขณะที่บางส่วนลงมือปลูกพืชไร่เลย เทคนิคการผลิตสมัยใหม่ยังไม่แพร่หลายเข้ามา ยังคงมีการเอาแรงกันระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ที่จับจองเอาไว้ ก็ไม่ได้บุกเบิกหรือทำให้เตียนจนหมด

สำหรับผลผลิตที่ได้ชาวไร่มีทางเลือกอยู่ 2 ทางคือ อาจจะไปขายเองที่เมืองกาญจน์หรือนครปฐม อีกทางหนึ่งคือขายให้พ่อค้าประจำในวังโพ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทุนของชาวไร่ที่มีอยู่ ถ้าชาวไร่รายใดไม่ต้องพึ่งพาเครื่องอุปโภคและบริโภคจากพ่อค้า จะสามารถนำผลผลิตของตนไปขายเองที่ตลาดในเมืองกาญจน์หรือนครปฐมได้ ส่วนรายใดที่มีทุนน้อยจำเป็นจะต้องพึ่งพาปัจจัยสี่จากพ่อค้า ดังนั้นเมื่อได้ผลผลิตจึงจำเป็นต้องไปขายให้พ่อค้าในวังโพเท่านั้น เนื่องจากชาวไร่คำนึงถึงบุญคุณที่พ่อค้าลงทุนให้ก่อน นอกจากนี้การนำผลผลิตไปขายเองจะต้องมีการลงทุนเพิ่มในด้านค่าบรรทุกและค่าขนส่ง ชาวไร่บางรายที่ไม่มีทุนสำหรับค่าขนส่งก็จำเป็นต้องขายให้พ่อค้าในท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

ในด้านข่าวสารผลผลิตทางการเกษตร ชาวไร่บางรายก็ทราบราคาขึ้นลงของผลผลิตจากเพื่อนบ้านที่นำผลผลิตไปขายเองที่ตลาดกลาง แต่ถึงแม้จะทราบดีว่าถูกกดราคาผลผลิตชาวบ้านไม่ได้ต่อรองราคากับพ่อค้า พ่อค้าตีราคาให้เท่าไรก็ต้องยอมรับตามนั้น เนื่องจากความรู้สึกที่เป็นหนี้บุญคุณ แต่มีชาวไร่อีกหลายรายที่ไม่ทราบราคาขึ้นลงของผลผลิตทางการเกษตรจนกว่าพ่อค้าจะนำผลผลิตไปจำหน่ายก่อน แล้วจึงมาตีราคาให้ชาวไร่ภายหลัง ลักษณะการทำไร่ในช่วงนี้คือ "ทำปีหลุดปี" ไม่ค่อยมีชาวไร่รายใดค้างชำระหนี้สินกับพ่อค้า นอกจากนี้สภาพพื้นที่ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ อาชีพเสริมที่สามารถทำรายได้ให้กับชาวไร่ได้แก่ อาชีพตัดไม้ ซึ่งมีทั้งตัดไม้ไปจำหน่ายเองและเป็นลูกจ้างตัดไม้ให้เจ้าแก่ง การเป็นลูกจ้างเจ้าแก่งไม้ก็คล้ายคลึงกับที่ชาวบ้านเป็นลูกไร่เจ้าแก่งในวังโพ นั่นคือเจ้าแก่งจะไม่ยอมออกเสียบยงให้ก่อน ส่วนราคาไม้ เจ้าแก่งหรือพ่อค้าจะตีราคาให้อีกต่อหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็มีชาวบ้านบางกลุ่มที่ตัดไม้เอง จากนั้นก็จ้างเกวียนบรรทุกออกมาที่ท่าน้ำเพื่อล่องไปขายตามลำน้ำแควน้อยและเลยไป

จนถึงแม่น้ำแม่กลอง

นับได้ว่าในช่วงนี้ สภาพวิถีการดำเนินชีวิตในด้านการยังชีพของชาวบ้าน ทั้งในด้านการหารายได้และการบริโภคในชีวิตประจำวัน ยังพึ่งพาอาศัยธรรมชาติได้มาก เพราะนอกจากชาวบ้านจะตัดไม้ออกขายได้แล้ว ยังสามารถหาไม้มาเผาถ่าน เพื่อไว้ใช้เอง หรือหาไปขายที่วังโพ นิซผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ล้วนแล้วแต่สามารถนำมาบริโภคได้ อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ก็อาศัยจับปลาตามแม่น้ำหรือจับแยะตามต้นไม้

ในช่วงนั้นนอกจากชาวบ้านจะมีการเอาแรงช่วยกันทำไร่ในหมู่บ้านนี้เอง และเพื่อนบ้านตลอดกระบวนการผลิตจนกระทั่งนำไปขายแล้ว ยังมีการเอาแรงช่วยกันปลูกบ้าน ซึ่งลักษณะบ้านส่วนใหญ่จะเป็นกระท่อมฝาฟาก หลังคามุงจาก ยกพื้นสูง แต่ละครอบครัวจะมีการหมุนเวียนมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีหน้าซ้ำผู้ที่เป็นพ่อกับแม่ยังสามารถใช้งานลูกเด็กเล็กแดงของตน ทั้งงานบ้านและงานในไร่ได้อีกด้วย

ในด้านการรักษาพยาบาล ชาวบ้านก็ได้อาศัยหมอในศูนย์ของตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ เพียงหน่วยงานเดียวที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับชาวบ้าน

วิถีชีวิตของชาวไร่ช่วงปี 2504-2510

เมื่อเวลาผ่านไปชาวบ้านก็ค่อย ๆ อพยพตามเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้องขึ้นมาเรื่อย ๆ บริเวณที่แต่เดิมเคยมีสภาพเป็นป่าก็ถูกชาวบ้านบุกเบิกเพื่อปรับให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ในช่วงนี้ชาวไร่ยังมีโอกาสหารายได้อีกหลายทาง บางราย ยังคงรับจ้างตัดไม้หรือออกตัดเอง เพื่อล่องไปขาย และส่วนมากมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำพืชผลที่ปลูกไว้ตามบริเวณบ้านไปขายหรือแลกเปลี่ยนกันเองภายในชุมชน เช่น มะม่วง ขนุน มะนาว มะพร้าว ส้มโอ ฯลฯ

เมื่อชาวบ้านอพยพขึ้นมามากขึ้น มีการสร้างสาธารณสถานของหมู่บ้าน โดยเป็นความคิดริเริ่มของชาวบ้านเอง ตลอดจนมีการร่วมแรงร่วมใจกันเสียสละแรงกายและทุนทรัพย์ในการก่อสร้างสาธารณสถานของหมู่บ้านให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากนี้เวลาที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาการรักษาพยาบาลยามเอาเจ็บไข้ได้ป่วย ยังมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ใครที่พอจะมีความรู้ความสามารถในเรื่องแพทย์แผนโบราณก็กลายเป็นที่พึ่งพิงของเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้รับความช่วยเหลือจากแพทย์ประจำศูนย์ตำรวจตระเวนชายแดนอีกทางหนึ่ง แต่ถ้า

อาการหนักหนาสาหัสก็จำเป็นต้องส่งเข้าโรงพยาบาลในจังหวัด ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านเห็นความจำเป็นในเรื่องการออมเพื่อไว้ใช้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย

หลังจากที่ชาวบ้านร่วมมือกันสร้างโรงเรียนประจำหมู่บ้านได้ไม่นาน เทคโนโลยีในการผลิตสมัยใหม่ที่เข้ามา มีผลทำให้กระบวนการวิธีการผลิตของชาวไร่ค่อย ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงไป นั่นคือประมาณปี พ.ศ.2510 พ่อค้าหรือเจ้าแก้วจากหมู่บ้านข้างเคียงนำรถไถเข้ามาในหมู่บ้าน ในช่วงแรกชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยให้ความสนใจ แต่มีบางส่วนที่จ้างรถไถเพื่อบุกเบิกที่ดินในส่วนที่เหลือที่ตนเองจับจองไว้ เมื่อพื้นที่เป็นป่าสงวนถูกบุกเบิกออกไปเพื่อขยายให้เป็นที่ทำการเกษตร หนุ่าคาซึ่งเป็นวัชพืชรชนิดหนึ่งจึงรุกเข้ามาในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตร ลำพังการเอาแรงในหมู่บ้านไร่ไม่สามารถกำจัดให้หมดได้ภายในระยะเวลาอันสั้นทำให้ชาวไร่ต้องหันมาจ้างรถไถกันเพิ่มขึ้น ผลที่ตามมาคือการพึ่งพาอาศัยกันด้านแรงงานของเพื่อนบ้านในกระบวนการผลิตแบบสมัยก่อนเริ่มลดความสำคัญลงตั้งแต่นั้นมา

ช่วงปี พ.ศ.2510-2520

ในช่วงนี้จะใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน คือการเริ่มมีรถไถเข้ามาในชุมชนเป็นเกณฑ์ในการแบ่งช่วงเวลา หลังจากที่มีเจ้าแก้วนอกหมู่บ้านนำรถไถเข้ามา ต่อมาไม่นานมีชาวไร่ในหมู่บ้านที่เป็นนายหน้า นำรถไถของเจ้าแก้วของหมู่บ้านข้างเคียง (เป็นคนละเจ้ากับเจ้าแรก) เข้ามาในลักษณะกินเปอร์เซ็นต์ สำหรับผู้ที่เป็่นนายหน้าจะต้องหาลูกค้า(ชาวไร่) โดยการชักชวนให้เพื่อนบ้านหันมาใช้รถไถ แทนการเอาแรงกันในหมู่บ้านนี้เองและเพื่อนบ้าน ระยะเวลา ๗ ความจำเป็นในการพึ่งพารถไถมีมากถึงขนาดถ้าปีใดรถไถที่นำเข้ามาไถที่ไม่ทัน ชาวบ้านต้องพยายามหาคนที่มารถไถเข้ามาไถที่ เนื่องจากเกรงว่าจะไม่ทันกับสภาพดินฟ้าอากาศ

เมื่อชุมชนเริ่มเป็นรูปร่าง มีสาธารณสถานภายในหมู่บ้าน ประกอบกับมีราษฎรอพยพขึ้นมากันมาก ทางราชการจึงตั้งหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2515 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ในช่วงนี้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เพื่อนบ้านยังมีปรากฏให้เห็น เห็นได้จากเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในหมู่บ้าน

วัดกลายเป็นจุดศูนย์กลางและศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน เมื่อมีประเพณีการทำบุญ ชาวบ้านจะมารวมตัวกันอยู่ที่วัด มีการออกมาพบปะสังสรรค์กันบ่อยขึ้นกว่า

แต่ก่อน เมื่อตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการได้ไม่นาน ก็เริ่มมีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ จากหน่วยงานรัฐ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยภายนอกที่แพร่ขยายเข้ามาในชุมชน มีผลทำให้สภาพหมู่บ้านและลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ช่วงปี พ.ศ. 2521-2530

นับตั้งแต่มีการสร้างถนนหนทาง เริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาหาซื้อที่ดินทิ้งไว้ จากอดีตที่ชุมชนเคยพึ่งตนเองเกือบทุกด้านในวิถีชีวิตประจำวันและพึ่งพาธรรมชาติในกระบวนการผลิต เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่มีพืชเศรษฐกิจเข้ามา พื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกถูกขยายออกไป ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติค่อย ๆ ลดลง เนื่องจากสภาพป่าถูกบุกเบิกให้กลายเป็นที่ทำกิน ผลผลิตเริ่มได้ผลน้อยลง ต้องมีการพึ่งพาเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ เพื่อเร่งผลผลิตให้ได้ทันขาย เพราะชาวไร่ถูกดึงให้เข้าไปเป็นหน่วยผลิตที่อยู่ในกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์หรือผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด โดยมีพ่อค้าที่รับซื้อพืชผล เป็นคนกลางที่รับซื้อผลผลิตจากชาวไร่ ส่งบ่อนเข้าโรงงาน เท่ากับว่าโรงงานจะเป็นตัวควบคุมให้ชาวไร่ปลูกพืชตามความต้องการของระบบตลาด

ในช่วงทศวรรษนี้เอง ชาวไร่เริ่มมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น พ่อค้าและแม่ค้าจรที่เริ่มเข้ามารับซื้อผลผลิตจากชาวไร่เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ชาวไร่บางรายสามารถหลีกเลี่ยงข้อจำกัดทางด้านพ่อค้าที่รับซื้อ ชาวไร่รายใดไม่มีหนี้สินผูกพันจากการกู้ยืมมาลงทุนทางด้านเกษตรหรือสามารถชำระหนี้สินคืนพ่อค้าได้หมด ก็สามารถขายผลผลิตให้กับพ่อค้าแม่ค้าจรที่เข้ามารับซื้อได้ เนื่องจากให้ราคาดีกว่าแต่ยังมีชาวไร่บางรายที่ถึงแม้จะรับรู้กลไกราคาพืชผลตามท้องตลาดแต่ต้องยอมรับราคาพืชผลที่พ่อค้าตีราคาให้ เนื่องจากเป็นลูกไร่พ่อค้า โดยพ่อค้าจะลงทุนให้ตั้งแต่ไถที่ พันธุ์พืชที่ปลูก บူး ยยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น

นอกจากจะมีเทคนิคและปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ที่ถูกนำเข้ามาจากภายนอกแล้ว ตัวนำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นบุคคล ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและสภาพชุมชนโดยส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงให้ชาวไร่เพาะปลูกพืชตามหลักวิชาการทางการเกษตร หรือกระตุ้นให้ชาวไร่หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น มีชาวไร่บางรายที่ให้ความเชื่อถือโดยหันไปปลูกพืชตามที่เจ้าหน้าที่เกษตรแนะนำ แต่มีอีก

บางส่วนที่เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเรื่องมาก

จากการที่ชาวไร่เคยพึ่งพาธรรมชาติในกระบวนการผลิต และสภาพการณ์ต่าง ๆ จากภายในและภายนอก เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวไร่ต้องหันไปพึ่งพาเทคนิคและปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ควบคู่ไปด้วย มีผลทำให้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มมากขึ้นกว่าก่อน ขณะที่ผลผลิตที่ได้กลับน้อยลง นอกจากนี้ความสละสลวยต่างๆ ยังทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารทางด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากด้านการเกษตร วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลง มีการรับรู้ มีการเลียนแบบ การอุปโภค และบริโภคตามวัฒนธรรมเมืองที่หลั่งไหลเข้ามา แทนที่จะจำกัดความต้องการอยู่แค่ปัจจัยสี่เหมือนดังแต่ก่อน ทางเลือกหนึ่งที่ชาวไร่หาทางออกก็คือ การแสวงหาแหล่งกู้หนี้ยืมสิน ทั้งภาวะหนี้สินที่ผูกพันยึดอยู่กับเจ้าเก่าในด้านการลงทุนที่ไม่สามารถชำระคืนได้ทันในแต่ละปี จนทำให้เกิดการสะสมหนี้สินขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นภาระเดิมของชาวไร่อยู่แล้ว ชาวไร่ยังหิบบิยมมา เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นอีก สำหรับการพิจารณาแหล่งเงินกู้ ชาวไร่จะเลือกแหล่งเงินกู้ที่อยู่ใกล้ตัวก่อน เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านที่สนิทสนม ถ้าติดขัดอย่างไรจึงจะพิจารณาแหล่งเงินกู้ที่ไกลตัวออกไป แต่ก็ยังต้องอาศัยความสนิทชิดชอบซึ่งกันและกัน เพราะจะมีผลต่อระดับอัตราดอกเบี้ย ชาวไร่บางรายใช้วิธีการจัดสรรเงินหมุนเวียน โดยกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาชำระคืนแหล่งเงินกู้ในระบบ และยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบมาชำระคืนกับแหล่งเงินกู้ในระบบ แต่ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้สินได้ ชาวไร่บางรายจึงต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการขายที่ดินเพื่อใช้หนี้

ทางเลือกอีกประการหนึ่ง เมื่อชาวไร่ต้องประสบกับปัญหาความแห้งแล้ง และการทำมาหากินฝืดเคืองก็คือ การอพยพแรงงานออกไปแสวงหารายได้นอกหมู่บ้าน โดยจะมีทั้งในตัวเมืองกาญจน์ จังหวัดข้างเคียงและกรุงเทพฯ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีแรงงานไปรับจ้างยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีชาวบ้านคนใด มีทุนมากพอที่จะส่งตนเองหรือญาติพี่น้องไปทำงานยังต่างประเทศได้ แต่เมื่อบริเวณใกล้เคียงมีการสร้างสถานที่ท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสนามกอล์ฟหรือรีสอร์ทต่าง ๆ แรงงานในวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่ต่างพากันไปทำงานตามแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ มีผลทำให้ครอบครัวเกิดภาวะขาดแคลนแรงงานตามมา จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เจ้าของที่ดินในรุ่นพ่อรุ่นแม่ต้องตัดสินใจขายที่ดินในเวลาต่อมา

วิถีชีวิตของชาวไร่ช่วงหลังปี พ.ศ. 2530

นับได้ว่ากระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากในช่วงนี้ เนื่องจากประมาณปี 2530 มีการสร้างสะพานข้ามลำน้ำแควน้อย ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นประตูเชื่อมต่อระหว่างสังคมภายนอกกับชุมชน ความยากลำบากในด้านการคมนาคม ที่ติดต่อกับฝั่งวัง โปกห์หมดไป สิ่ง que เข้ามาแทนที่คือความเจริญ ความทันสมัยจากภายนอก และบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาซื้อที่ดินเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเช่ามากกว่าซื้อที่ดินเพื่อปลูกอ้อยของเค้าแก่ อ้อยจากในเมือง หรือพวกที่เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อหวังเก็งกำไรหรือซื้อไว้เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อน อากาศบริการนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นหาซื้อไว้เพื่อจุดประสงค์ใด ล้วนแล้วแต่มีผลให้ราคาที่ดิน ถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะที่ดินบริเวณชายน้ำ มีผลทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีภาระหนี้สินตัดสินใจขายที่ดินทำกินเพื่อใช้หนี้ และพากันอพยพออกมาอยู่ริมถนน กันเกือบหมด

ในขณะที่ชาวไร่ส่วนใหญ่ต่างก็ตกอยู่ในสภาวะความแห้งแล้งจากธรรมชาติเช่นเดียวกัน สภาพวิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงไป ภาระรายจ่ายมากกว่ารายได้ เพราะในระยะหลัง ๆ ชาวบ้าน รายได้ที่เป็นสมาชิกหรือลูกค้า ธกส. จะต้องส่งค่าฌาปนกิจให้กับทาง ธกส. ปีหนึ่งคนละประมาณ 1,000 บาท ชาวบ้านบางรายไม่สามารถชำระหนี้กับทาง ธกส. ได้ทันถึงกับฆ่าตัวตาย เพื่อให้ครอบครัวนำเงินฌาปนกิจที่ได้จาก ธกส. มาใช้นี้ให้กับ ธกส. ส่วนเงินที่เหลือ สมาชิกในครอบครัวยังสามารถเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายต่อไป แต่ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐบางหน่วย ก็เข้ามามีส่วนช่วยเหลือแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในเรื่องการทำมาหากิน เช่น เข้ามาเสนอแนะให้ชาวไร่เปลี่ยนแปลงชนิดของผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกมะม่วงหิมพานต์หรือการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินบทบาทเป็นเพียงสื่อกลางที่จะหาหน่วยผลิต เพื่อผลิตวัตถุดิบป้อนให้กับพ่อค้าที่อยู่ในวงจรกิจหรือกลุ่มธุรกิจระดับชาติเท่านั้น แต่ชาวไร่ในฐานะผู้ผลิตกลับไม่ได้รับหลักประกันในเรื่องราคา อีกทั้งยังไม่มีสิทธิต่อรองในด้านกลไกราคาพืชผลที่ตนผลิตขึ้น

ชาวไร่อีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงผลผลิตตามคำแนะนำของทางราชการ เนื่องจากไม่กล้าเสี่ยงกับกลไกราคาของผลผลิตชนิดใหม่ ถึงแม้จะถูกกดราคาจากพ่อค้าประจำก็ยังยอมทนปลูกพืชล้มลุกที่เคยปลูกมาทุกๆปี ภายใต้ข้อจำกัดทางธรรมชาติที่เป็นอยู่ในขณะนี้

เมื่อชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินเพิกถอน จนบางส่วนต้องตัดสินใจขายที่ดิน แท้ที่จริงแล้วชาวบ้านแต่ละรายยังมีเหตุผลอื่น ๆ ประกอบการตัดสินใจ มีทั้งเหตุปัจจัยผลักดัน เช่น การขาดแคลนแรงงานในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นแรงงานภายในครอบครัวหรือแรงงานจ้าง ที่อยู่ในชุมชน ทั้งนี้เป็นผลมาจากบุคคลรุ่นลูก ที่ไม่คิดจะประกอบอาชีพทำไร่ต่อจากพ่อแม่ อีกทั้งแรงงานเกษตรก็เข้าไปทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเหตุที่เป็นแรงจูงใจ ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจขายที่ก็คือ ราคาที่ดินที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ เดิมทีชาวบ้านเคยมองว่าที่ดินไม่มีราคาแพงวอด เมื่อเริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาหาซื้อ นับตั้งแต่เก้าแก๊วไร้อ้อย ที่ดินเริ่มมีราคา ตั้งแต่่นั้นมา ยิ่งระยะหลัง ๆ มีนักลงทุนด้านธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามาหาซื้อที่ดินเพื่อสร้างสถานที่พักผ่อนบริการนักท่องเที่ยว ที่ดินยังมีราคาสูงขึ้น เป็นเหตุให้เกิดการทุจริตปลอมแปลงเอกสารสิทธิ์ที่ดินในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งว่าการอำเภอลอยลางเพลิง ภาวะการซื้อขายที่ดินจึงหยุดชะงัก

ในส่วนของความสัมพันธ์ทางสังคม หลังจากหมู่บ้านมีโครงสร้างพื้นฐานครบ เกือบทุกอย่าง หมู่บ้านข้างเคียง ก็พากันสร้างวัดขึ้นอีกหลายแห่ง ประกอบกับชาวบ้านกำลัง เสื่อมความศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสของวัดประจำหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านกระจัดกระจายไป ทำบุญตามวัดต่าง ๆ วัดประจำหมู่บ้านไม่ได้เป็นจุดศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้านอีกต่อไป การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านจึงจำกัดอยู่แต่เฉพาะกลุ่มในหมู่บ้านที่เป็น เครือญาติกัน หรือผู้ที่อพยพมาจากจังหวัดเดียวกัน เนื่องจากเรียกตัวได้ง่าย ชาวสารที่จะติดต่อ ถึงกันก็รวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลังจากที่หมู่บ้านได้รับทุนจากโครงการพัฒนา CIRDAP ผู้ที่เป็น สมาชิกของสหกรณ์กลุ่มออมทรัพย์เท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากโครงการ ที่ จัดสรรปันส่วนทุนไปให้กับร้านค้าสหกรณ์ของกลุ่ม กลุ่มผู้เลี้ยงโค และกลุ่มที่ปลูกหน่อไม้ไผ่ตง กลุ่มสหกรณ์ฯ ซึ่งตั้งมาประมาณ 8 ปี แต่มีสมาชิกประมาณ 125 คน จากจำนวนชาวบ้านทั้งหมด 624 คน นับว่ายังเป็นจำนวนที่น้อยมาก เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา มีชาวบ้านสลับสับเปลี่ยนกัน เข้าออกทุกปี ทั้งนี้โดยมีสถานภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ยอดเงินปันผลที่เฉลี่ยให้กับ สมาชิกในแต่ละปี และความพึงพอใจ หรือไม่พอใจกับการทำงานของคณะกรรมการกลุ่มฯเป็นตัว กำหนด ไม่ใช่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดจากการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเหมือน เมื่อครั้งที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน

เมื่อวัดในหมู่บ้าน ไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม ประเพณีงานบุญ ตลอดจนถึงประเพณีการรื่นเริง สิ่งที่ชาวบ้านแสวงหาทางออกเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานมาตลอด มักจะได้แก่การนอนดู นั่งดูโทรทัศน์อยู่กับบ้าน เมื่อถึงคราวที่มีงานประเพณีรื่นเริงวัดอื่นๆข้างเคียงต่างพยายามจัดงานแข่งกัน เพื่อเรียกร้องความสนใจจากชาวบ้านให้เข้าไปทำบุญ บางครั้งจัดงานพร้อมกันถึง 3 วัด ชาวบ้านต่างก็แยกย้ายกันไปเที่ยวตามความพอใจ แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมระหว่างชาวบ้านด้วยกันเริ่มลดน้อยลง ผลที่ตามมาก็คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านด้วยกัน และระหว่างชาวบ้านกับเครือญาติ กลายเป็นความสัมพันธ์ที่หวังผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ความสัมพันธ์ที่หวังผลตอบแทนทางด้านจิตใจลดน้อยลง